

MODRAPTICA

leposlovna revija, izhaja vsak mesec enkrat na dveh polah (32 straneh). Vsak letnik se prične z decembrom in se konča s novembrom naslednjega leta.

Letna naročnina samo na revijo, ki je vključena v redne publikacije Založbe Modre ptice, znaša Din 100.—. Posamezna številka Din 10.—. Naročniki na redne publikacije prejema list kot dopolnilo h knjigam brezplačno. — Urednik Janez Žagar. Rokopisi se ne vračajo.

Uredništvo in uprava v Ljubljani, Rimska cesta št. 3. Telefon 3163. št. čekovnega računa 15.369.

Vsebina 3. številke:

(Februar)

Drago Sterle: Nino z otoka.

Filip Kalan: Mojster Balzac.

Honoré de Balzac: Kriminalni pravdnik.

Rudolf Mačus: Iz zapuščine Arthurja
Schnitzlerja.

Sav. M. Štedimlija: Brezbrižnost do kulture.

Poročila.

Razno.

Iz založbe in uredništva.

NINO Z OTOKA

DRAGO STERLE

Vsekakor — otok je rodoviten.

Zemlja je rdeča in posuta s kamenjem. Na severni strani se dviga iz morja raztrgano skalovje. Še ob lepem vremenu se tu peni morje; kadar pa gre burja preko otoka, — je ob skalah pravi pekel. Sicer pa je obala bolj položna in peščena.

Četrť ure od skalovja leži kup kockastega kamenja: — to so hiše otočanov. Proti morju obrnjene hiše so vezane med seboj z visokim zidom. Nekje je v zidu prehod, imenovan »Mala vrata«. Odtod do morja je trideset korakov širok prostor, ki se na levi strani podaljša v umeten molo.

Grozno je tu pozimi. Kadar se upro vetrovi v morje, gredo valovi preko mola in slan dež pride prav do Malih vrat. Med presledki hiš se poigrava slana sapa in še poleti, ko se koplje otok v soncu, ostane njen duh med hišami, čeprav stoje na dvoriščih velike košare sadja.

Otočani so bogati in bahati.

Njihovo sadje je edinstveno: slive so debele kot dateljni, jagode grozdov so debele črešnje, fige kot moška pest, — da ne govorim o koruzi, ki ima skoro fižolovo zrnje.

Tako se ponoči bahajo možje, ko so na ribolovu.

Pozimi hodijo možje na celino za delom. Zato imajo vsega: rib, sadja in denarja. O, bogati so in ni jim sile.

Nič posebnega se ne zgodi na otočku. Ljudje so zadovoljni in vse gre svojo dolgočasno in vsakdanjo pot.

O da, pred petnajstimi leti se je nekaj začelo, — takrat, ko se je rodil Nino. Ali sedaj ga že zdavna ni več na otoku. In stari duhoven je tudi že umrl.

Malo in redko govore o Ninu; preveč so ga bile babe in botre že obdelale. Le kadar se jim zazdi kak otrok čudaški, pravijo babe in botre: »Tak je, kot Nino z otoka.«

Tudi na celini govorijo tako.

Kakor še danes — so se babe in botre že pred petnajstimi leti zbirale pred Malimi vratmi. Večer za večerom so gledale, kako se možje odpravljajo na ribolov, — in se opravljale: kaj je ta dejal in kaj je ona skuhala za kosilo. Nič kaj zanimivo ni bilo njihovo opravljanje, — le na duhovnika so se včasih spravile, ki je bil čuden gospod.

Star je že bil in le dvakrat na mesec je prišel na otok z veliko, nerodno barko, ki je prihajala radi pošte in prometa sploh. In že dolga leta je pridigal le dvoje pridig: — kadar je bil nedelji bližji ščip, je govoril o večnem življenju, — kadar pa je bil mlaj, je govoril o smrti.

Babe in botre so mu hudo zamerile in so v svoji zlobi dejale, da radi tega tako pridiga, ker ga luna trka. —

Sicer pa je bilo njihovo opravljanje dolgočasno. Niso se mnogo upale, zakaj vse so imele isti greh: — otroka, ki je bil krepak, pa se je vendar

rodil mesec ali dva prezgodaj. Moj Bog, saj je bilo včasih tako pusto, ko so možje delali na celini. Strina Beta, žena trgovca Mateja, ki je bila za babico, je dejala, da to ni nič čudnega, ko je otok vendar tako rodoviten. To da je taka klima.

In vsi hvaležni so ji radi verjeli.

No, nekega večera, ko so babe in botre ravno razpravljale, kaj bi bilo, ko bi jih stari duhoven presenetil z novo pridigo — je prišla mednje novice. Zelo so se navdušile in si hitele praviti najnovejše.

Pomislite! Trgovčeva dekla Nina je rodila dečka. Da, in to mesec pozneje, kot je predpisovala klima. No ja, saj to ni nič čudnega, se res lahko dogodi — — toda Nina ni poročena. Torej s kom, s kom? Da. Saj, moj bog, trgovec je že star in drugi, o, o tem ni niti misliti — kaj ne — kaj ne? Ampak, ha, kaj se ne spomnijo, da so pred toliko in toliko mesci, saj se morajo spomniti, — prišli na otok brodolomci, laški ribiči. In Nina se je takrat kar razcvetela. Ho, kako se je smejala takrat in kolika živahnost je bila tedaj v njej. — O, naj se le spomnijo! — Sicer pa, kdo bi mogel vedeti?

O, bil je prelep večer.

Ko so se babe in botre o vsem najnatančneje pomenile in se neštetokrat ponovile, jim je vendar zmanjkalo. Postale so zamišljene — in skoro pusto je bilo. Pa so našle še nekaj.

Kako to, da se ji ni nič poznalo? Hm, saj je vedno taka. — In v nedeljo bo krst — in, o babe in botre — pridiga! Kaj pravite, kaka bo neki pridiga? Dogodek je vendar izreden. Zadnjikrat je bil govor o smrti — in sedaj nastane vprašanje, če ne bo duhovnik spričo te izrednosti imel drugačno pridigo. — In še nekaj, kako pa bo pozneje, naslednjo nedeljo po krstu, pridigal? Ali bo nadaljeval po stari navadi in govoril o večnem življenju? To je zelo verjetno, zakaj zadnja pridiga je obravnavala smrt. Morda pa bo le govoril o smrti! To tudi ni izključeno, zakaj sklepaajoč po mescu in po vrstnem redu bi bilo tako pravilneje. Ampak mogoče je tudi, da bo odslej imel na razpolago kar tri pridige. Lahko pa se zgodi, da se bo odslej duhovnik sploh spremenil in vedno drugače pridigal.

O, neverjetne perspektive!

In babe in botre so šle zadovoljno narazen, hvaležno spominjajoč se Nine, ki jim je storila toliko dobrega.

*

Nina je bila še jako mlada. Lice ji je belo in debelo sililo iz črnih las. Pod bledim čelom je sijalo dvoje veselih oči, ustnice so ji bile rdeče in nabrekle, kot da bi neprestano poljubovale. Imela je močne, pravilne noge — in telo, ki ni bilo toliko debelo, kot nerodno, zakaj trebuh ji je bil vedno napet, kot pri nosnih ženskah. Bila je prijetna, prav za prav one vrste lepotic, o katerih pravijo, ko se postarajo, da so morale biti v mladosti jako lepe, pa v resnici niso bile.

V nedeljo so se zbrali ljudje že zgodaj pred kapelo in čakali na Nino. In res, prišla je, s sklonjeno glavo in s povešenimi očmi. Pred njo je hodila strina Beta, ki je šla otroku za botro. V naročju je nosila bel sveženj.

Babe so pristopile k Nini in ji pokazale dve košarici: v eni rake in ribe, v drugi izbrane grozde in fige. »Veš, za gospoda duhovnika, ki bo

krstil,« so dejale, v resnici pa so pripravile košarici samo iz hvaležnosti za novo pridigo. O, bile so prav prijazne in Nina je kmalu dvignila glavo — saj je bila njim enaka. Pomežiknila je in se hudomušno zasmejala.

To babam ni bilo prav všeč — toliko manj, ker so se razočarane vračale domov. Pri krstu je oni sveženj dobil ime Nino — ampak kakšen krst je bil to. Otrok ves čas niti zacvilil ni. Ali je to sploh kakšen krst? In duhovnik, o da, košarici je vzel, ampak pridigal je o večnem življenju.

Sploh nič ni bilo, nič — in toliko se je obljubljalo. Razočarane so se babe in botre vračale domov in vse se je strinjalo v tem, da je Nina, ki je rodila, ne da bi imela moža — vlačuga.

O Nina, preveč si bila obljubila!

Babe in botre niso tako kmalu pozabile. Dolge mesce so bile užaljene. Mali Nino pa je medtem vesel rasel.

*

Nina je bila topa ženska. Delala je pri trgovcu molče in prav. Nikoli ni dala gospodarju povoda, da bi se ozlovoljil; lahko se je zanesel nanjo. Ona pa je bila z vsem zadovoljna, ničesar ni pričakovala, na nič se veselila. Le včasih se je povsem spremenila: veliko se je smejala in sama hudomušnost je je bila. Ko pa se je rodil Nino, je vse to izginilo iz nje. Ne, da bi jo dogodek pretresel, ne — to jo je pač malo zadelo. Bila je dekla, za to je imela čut dolžnosti, ki je bil prav za prav navada, — za mater pa ni bila ustvarjena. — Za Nina je morala skrbeti strina Beta. Kadar je prišla Nina v svojo sobo, je površno pogledala na svoje dete — in ga ob priliki vščipnila za palec na nogi, da je zavekal.

Strina Beta se je spočetka jezila in jo okregala. Nina pa je molčala. Nekoč pa je le zadovoljno sedla na posteljo, razširila noge in stisnila pesti v naročje.

»Moj Bog, ko pa tako sladko joče.«

Strina Beta je obstala in prisluhnila. In res! Ninó je jokal v pesmi.

Babe in botre so to kmalu zvedele in so šle poslušat pod večer. — In tako je začel Nino sloveti. Babe in botre so tudi zvedele, da je bila prva Ninova beseda: Nina.

Vedno se je razlegalo materino ime po hiši in kadar so ga uspavali, so mu peli: nina, nana.

Nina se je ob prvi njegovi besedi veselo zasmejala. Pozneje pa, ko jo je mali Nino vedno klical po imenu, se je temu privadila. Saj drugega tudi pričakovala ni.

*

Ko je Nino shodil, se je igral na dvorišču. Gol je letal iz kota v kot, se poigral s kamenji, jih prenašal sem in tja, — delal čudovite like. In sonce ga je počnilo.

Vedno je bil sam. Včasih je sedel na kamen — se zazrl v kako točko — in mirno vztrajal v istem položaju po celo uro. Tako si je ustvaril svoj svet. Zanj so bili ljudje le Nina, strina Beta in boter Matej, pri katerem je mati služila; vsi drugi so mu bili le sanjska bitja, ki so bili tu samo zato, da njemu in njegovemu svetu ni bilo dolgčas. — Tega se ni prav zavedal, le občutil je tako.

Včasih je čepel v trgovini na zaboju mila in gledal v one sence, ki so prihajale in odhajale. Nobenega občutka niso pustile v njem. Poslušal je njihovo govorjenje, njihov smeh, gledal je na denar in se smehljaj, potem pa je odhitel na dvorišče in pozabil na vse skupaj.

Le enkrat mu je trgovina vtisnila v misel nov pojem. Mnogo se je govorilo in često je padla beseda Amerika. Nekateri mladi so hoteli zapustiti otok.

In ta pojem mu ni dal miru. Nekaj je začelo delovati v njem — in kot slutnja se je vzbujalo v mali glavi spoznanje, da je nekje še več otokov in da so tam tudi Nine, strine Bete, botri Mateji in podobni ljudje. — Svojim nejasnim vtisom ni znal dati izraza, zato je molčal.

A nekega večera je prišlo sproščenje. Mati mu je prinesla bonbonov v listu modnega časopisa. Dolgo je Nino gledal one podobe — potem pa se je zatekel k materi: »Nina, taki, kajne, taki suhi in zlizani ljudje žive v Ameriki, a ne?« — Potem pa je podvomil in ugibal: »Ali pa na luni, kaj praviš, Nina? Na tistem velikem otoku na nebu, a ne?«

Nina je nekaj zamrmrala, Nino je to sprejel za pritrditev — in pozabil. Njegov svet je izpodrinil vse nejasne vtise.

O, vse to so zvedele babe in botre. Nine niso marale, še od takrat ne, ko jih je ogoljufala za pridigo, — ampak o njenem sinu so vedno govorile. Branile so se govoriti o njem, nekaj zavisti podobnega je bilo v njih, — in pogovor o Ninu jih je trgal in bolel. A bolj, ko so se branile, bolj se je zagrizlo vanje! Niso mogle iti narazen, če si niso povedale najnovejšega o njem. — In kakor to pogovor že hoče, so brezpomembnim malenkostim dale pomen.

Kar nekaj bolnega je bilo v njih in skoro oddahnile so se, ko je Nino že toliko dorasel, da je šel na ulico in med otroke. Dotlej je sameval na dvorišču.

Babe in botre so z zadovoljstvom ugotovile, da Nino ni nobeno čudo, nasprotno, da je čisto navaden otrok. Še posebne lepote mu niso priznale. No ja, mišičast je že bil in tudi nekoliko bolj zarjavel kot ostali otroci.

Nino je šel med otroke — a poznal je samo sebe. Vse druge je smatral za sence. Zato je bil povsod prijazen in vedno ljubezljiv.

Sence, sence, — ustvarjene, da njemu ni bilo dolgčas.

Le starega Marka je še pritegnil v svoj svet, starega Marka, ki je imel velike, dolge, sive brke. Vsi drugi ribiči so imeli kratke brke, ki so se izgubljale v majhni bradi, a boter Marko — o joj, košate so bile njegove brke in — lepe. In lice se mu je svetlikalo, kot nobenemu drugemu. — Nino je mnogo mislil nanj, — zato ga je pritegnil v svoj krog. Na večer je skrit opazoval, kako se je Marko napravljal izprehajati se po morju. Velika želja je bila v njem, dotakniti se onih lepih, lepih brk.

Nino je prednjačil.

Sodrugji so ga molče smatrali za vodnika in se mu pokoravali. Nino se ni vparšal, zakaj, samoobsebi razumljivo mu je bilo, saj oni so samo za njegovo zabavo ustvarjeni — in končno, kdo je najdelj vrgel kamen, kdo je znal plezati po skalah, kdo je vrgel po morju ploščat kamen, da je šest-, da desetkrat skočil preko njega?

Ho, to je znal le Nino.

V babah in botrah se je vzbudila ljubezen do svojih otrok. Bolelo jih je, da ubogajo v igri Nina — in da ga ne more nihče prekositi. In končno Nino ni bil nič drugega, kot otrok brez očeta. Z zadovoljstvom so doznale, da se mu postavi Pjero, sin vdovca, včasih po robu, čeprav ga je Nino vedno osmešil.

Možje, ki so delali na celini, so si pri kozarcu vina obujali spomine na dom in često so se spomnili Nina.

Katerega Nina?

Nina z otoka, vendar.

Ta naziv so prinesli na pomlad domov. Babe in botre pa so videle v njem vse preveč časti. Postrani so gledale Nina — a kaj reči se mu ni nihče upal, preveč je bil ljubezniv in — skromen.

O, enkrat toliko, da ga niso nabili.

*

Bilo je tako.

Odnekod je prišla med otroke igra: zemski blagoslov. Na kampaniji so si delali majhne, za pest velike globelce, vanje vtikali podobo, jo pokrili s črepinjo ubite steklenice in vse skupaj zagnili z zemljo. To je prinašalo srečo. Cez teden dni so šli na veliko odkrivanje »zemskih blagoslovov«. Skupno so jih iskali, našli in se veselili, češ, srečo smo si naklonili.

Nino se je smehljaj in ni delal globelic. Sam ni vedel zakaj, — saj bi jih rad, pa nekaj mu je branilo.

Nekoč pa so ga zalotili na molu. V trdo stlačeno zemljo si je napravil lepo globel, jo iztapečiral z drobnimi školjkami, na dnu je napravil figuro iz barvastih kamenčkov, rob globeli okrasil z algami in vse pokrill z lepo, ravno šipo. Bog vedi koliko časa je zbiral kamne in školjke.

Otroci so ga zalotili pri delu in mu očitali, da je hinavec. Pjero pa se je razjezil in stopil na šipo, da se je razdrobila.

Nino se je zastrmel v sodruge in spoznal, da so njemu enaki, da imajo tudi oni svoje misli, želje, nagone in pravice. Pogledal je na razdrto globel in prebledel. Bolestno spoznanje in zavest nemoči so mu iztrgale iz misli kletev.

»Prokleti mulci, mulci, mulci.«

Sodrugi so ga porazili. Kletve in zmerjanja so padala nanj kot dež. Napeto so premišljevale male glave, da so se spomnile vseh kletev, ki so jih bile slišale doma. In grozne so bile — zakaj rodilo jih je morje. —

Posebno Pjero se je razkoračil in mu prav toplo in prisrčno povedal, da je sin vlačuge.

Nino je planil, bolno zastokal in se pognal proti Pjeru; s pestmi mu je bil v lice.

Sonce je žgalo, na obzorju so se rumenila jadra, v luki so se sušile rjaste mreže, na molu pa je vpil kup raztrgancev in razcapancev.

Pljunek na lepi preprogi.

Dečki so obstali in zvedavo gledali v razbesnelega Nina, ki je bil sicer tako prijazen in tih.

Po morju se je priplazila mala jadrnica starega Marka. Tiho je pri-veslal, vrišč ga je privabil. Ob molu je spustil vesla, prekrizal nad kolena od večnega veslanja skrivljene pesti in spokojno vprašal:

»Nino, zakaj si tepel Pjera?«

»Klel je!«

»O, saj si tudi ti klel« — je zaihtel Pjero.

Nino se je obrnil, bil je zopet stari prijazen Nino, le oči so bile na široko odprte: »Da, da,« — je dejal zateglo in začudeno, — »jaz sem tudi klel, ampak ne tvoje matere!«

Stari Marko je sklonil glavo, pozabil je na otroke. Zamislil se je.

A Pjero se je branil: »Resnico sem govoril.«

Nino se je hitro sklonil, pobral košček strte šipe, skočil k Pjeru in mu z močno kretnjo prerezal lice preko ustnic.

Kri, rdeča kri! Ninu je postalo slabo. Otroci so pognali vrišč, da se je stari Marko splašil. Skočil je na molo in zgrabil Nina, da ga vzame čez kolena.

Nino je prišel k sebi. Še nikoli ni bil tepén — in da bi ga sedaj tepel boter Marko, baš boter Marko!

Z naglo kretnjo se je oprijel njegovih dolgih brk, mu zastrmel v lice in: »Boter, boter, — nikar, prosim, prosim, nikar!«

Stari Marko se je nasmehnil in izpustil Nina. S skrivljenimi prsti ga je lahko sunil v hrbet.

»Pojdi domov!«

Nino je stekel proti domu. Bil je blažen: dotaknil se je onih lepih, sivih brk botra Marka, — in, in — da, sedaj ve, zakaj se mu tako svetlika okraz. Sol se svetlika, sol, ki se je nabrala v ono od gub razorano lice.

Doma se je spomnil prepira na molu — in na kri. Kako lepe barve je kri — in Pjero je vendar tako grd.

Postalo mu je slabo. — Strina Beta ga je našla v krčevitem joku. Nino se ni mogel sprijazniti z novim pogledom na svet. —

*

V velikem loku okrog naselbine je hodil Nino k skalam. Izogibal se je ljudem. Ni se bal tovarišev, le sam je hotel biti.

Mislil je na brke botra Marka, na njegovo svetlikajoče se lice in na lepo kri grdega Pjera.

Sedel je na skali, ki ga je bodla v meso. Prijeten mu je bil ta občutek — saj je lahko vstal, kadar je hotel. Morje, ki se je penilo in sililo k njemu, mu je spremljalo misli.

Iskal je očeta v mislih, — in zdelo se mu je prav, da ga nima. Mnogo je mislil na Nino, svojo mater — in počasi je pričel razumeti, da je edino Nina nekaj prav posebnega — in da so vsi drugi otočani prav tako ljudje, kakor on in Nina. In tega je bil žalosten. Svoje tovariše je imel še vedno rad, čeprav so ga bili ozmerjali — a na Pjera ni rad mislil, zakaj Pjero ni bil samo človek kot drugi, — Pjero si je lastil pravice, katere mu Nino ni mogel dovoliti. Pjero se je hotel vrniti v njegove zasebne zadeve. — Zato ga ni maral in se rajši ni več družil z otroki. Tu na skalah je lahko sanjal, da je sam — in potem mu je bilo, kot je bilo v dneh pred prepikom. —

Dolge dni je Nino sameval na svojih skalah — in bil srečen.

Na večer pa je — bogvedi, kako je prišel do tega — hodil z botrom Markom na izprehod po morju. Uravnaval je flok in se učil plavanja. In potem sta se pogovarjala.

Ninu je v tem času strina Beta pravila pravljice. Iz svetega pisma jih je jemala. Nino marsičesa ni razumel in to je obdeloval z botrom Markom.

A boter Marko ni mnogo odgovarjal na Ninova vprašanja, le smejal se je: ho—oi—hoho — in se krepko uprl v vesla, kadar ni bilo vetra.

»Kaj praviš, boter, — Noa je pred vesoljnim potopom sprejel v svojo barko vse vrste živali, — vedno po dvoje, vedno po dvoje. Vse druge so poginile v vodi. Boter, boter — in ribe?«

»Hoho—ho—ihoho«, se je smejal boter Marko, »da, da, in ribe!«

»In o boter, zakaj po dvoje, baš po dvoje?«

Takrat pa je boter Marko pomolčal, se zagledal v liso, ki jo je mesec vtiskaval v morje — in stisnil med zobmi: »To so grozne stvari, Nino. Vedno po dvoje, vedno po dvoje, — včasih ena in desetero drugih — in potem si užaljen — in tu, tu notri v vodi leži Liza!«

Nino je gledal v morje, ničesar ni razumel, ničesar ni videl. Pa je molčal, zakaj boter Marko je imel tako čudne oči, da se ga je bal.

In vsak večer je boter Marko dejal: »Tu tu notri leži Liza!« Potem se je smejal, da so se mu brki tresli — nato je postal zamišljen — in je silil domov.

Nino ni veliko razumel, — vendar se je veselil teh večernih voženj po morju. Ob mirnem morju je plaval okoli jadrnice, — kadar pa je pihal veter, o, kako sta takrat rezala valove. In naslednjega dne je lahko toliko premišljeval na svojih skalah.

*

Babe in botre so z veseljem in zadovoljstvom sprejele na znanje oni prepir na molu. Vendar, vendar, so se otroci enkrat uprli Ninu in mu povedali, kar mu gre. Nino je propadel, sam se potika sedaj okoli — in z norim Markom se druží. Kaj bo iz tega, kaj? Saj je gotovo tudi sam bolan —; prej vedno prijazen in tih, in takrat na molu! Sama razbesnelost ga je bila. In Pjero — ah, ubogi Pjero! Skrbeti je treba zanj. —

Od onega dne, ko mu je Nino prerezal lice, je Pjero postal molčč. Doma je sedel sam in zamišljen. Vesel je bil dolgih obvez in pomilovalnih pogledov bab in boter, ki so ga pitale in tolažile. Nina je takorekoč izpodrinil, — in to ga je navdalo z zadovoljstvom. Prej je Nino prednjačil, samo o njem se je govorilo, sedaj pa bo on, Pjero, če že ne glavni — vsaj enakoveljaven. Ali pa —!

Pjero je nekaj snul, zato je bil zamišljen.

Oče, ki je živel samo za svojega sina, je vzel Pjera večkrat v naročje in ga toplo stisnil k sebi. — Tolažil ga je in ga učil, da mora biti potrpežljiv in dober, češ, da so si vsi ljudje bratje in da mu je prav posebno Nino brat.

Pjero se je čudil očetovi mirnosti, ko je bil oče sicer vedno razdražen in siten. In takrat, ko so ga okrvavljenega prinesli domov, je oče besnel; škripal je z zobmi in stiskal pest ob pest.

Pjero je nekaj slutil.

*

Nino je sameval na svojih skalah.

Vedenje botra Marka ga je pričelo vznemirjati.

»In potem si užaljen — in tu notri leži Liza!« Vedno je moral misliti na te besede. Saj je tudi on užaljen, Pjero ga je užalil, njega in Nino! — In čim dalje je Nino premišljeval, tem več je razumel. Spoznal je, da ga

je Pjero z vsega početka sovražil, saj se mu je tolikokrat uprl. Prepira je iskal, prepira.

Nino je začutil v sebi sovraštvo. Peklo ga je to sovraštvo in zavest, da se je nekaj v njegovem življenju prelomilo. — A je molčal in se hladil v belih penah.

Nekoč pa ga je boter Marko vprašal:

»Nino, kako je na skalah?«

In to vprašanje mu je Nino zameril. Skale so bile samo njegove in nikogar drugega. In boter Marko se je hotel vtikati vanje.

»Kako? O, gledam v morje, v bele pene. Potem splezam do vode, se držim z rokami ob skalo in se kopam v penah. Ves sem gol in voda me obleče; veš, boter —«, v navalu iskrenosti se je Nino spozabil — »večkrat me prime, da bi se izpustil; — takrat mi je posebno lepo, ko ne vem ali bi ali ne bi; — potem pa splezam zopet na vrh in se smejim in veselim. Takrat bi objel nekaj, — ne vem kaj, le objeti bi hotel in, da, in Nini bi rekel: mama!«

Ko se je po molku zavedel, je sklenil, da ne bo več šel z botrom. Hudo mu je bilo, pa le ni mogel trpeti, da se je izpovedal.

Po slovesu se je Nino po nekaj korakih vrnil in vprašal: »Povej, boter, kdo ti je povedal, da hodim na skale?«

»O, babe in botre vedo vse, Nino z otoka, — in pravijo tudi, da te je strah, — radi Pjera!«

Nino se je obrnil in šel. Njegova razdvojenost je rasla. Ni maral več ne botra, ne skal — in zasovražil je sence, ki so se na večer zbirale pri Malih vratih. —

*

Naslednji večer je Marko čakal in gledal proti Malim vratom, a Nino ni prišel. Sam je moral na morje. —

Pa je Nino vendar pritekel na molo, a prepozno. Jadrnica botra Marka je bila le še pika.

Nino je bil žalosten. Neznosno mu je bilo doma. Boter Marko mu je postal tuj — pa ni našel miru, moral je teči na molo. Kako je to mogoče: ne marati koga — in vendar siliti k njemu! — In sedaj gre na skale, saj zvečer ni bil še nikoli tam.

Na poti — pri skalah — pa je srečal Pjera. Velik se mu je zazdel in grozen: velika brazgotina preko ustnic mu je spačila obraz.

»Ti, Nino — ves dan te čakam tu, da ti lahko povem, da si ničvreden mulc in da je tvoja mati vendar vlačuga!«

Nino se je zagnal v Pjera — megla se mu je napravila pred očmi — nekaj izrednega se mora zgoditi, da bo enkrat mir, mir! — Grabil je z rokami preko Pjerove glave, preko vratu — nič, nič. — Pa ga je prijel za roko in ga pričel vleči za seboj. Pričel je teči — da se je Pjero opotekal za njim. Potem se je z vso silo in močjo zavrtel okoli samega sebe, izpustil — in Pjero je v loku zletel v morje. —

Tako, sedaj bo mir. Počasi je šel proti domu. Pred Malimi vratni se je spomnil, da Pjero ne zna plavati; le njega je boter Marko naučil te umetnosti. Groza ga je gnala nazaj. Nič ni slišal, nič ni videl, le botra Marka besede so mu brnele v glavi: tu notri leži Liza.

Splezal je k morju, k skali, kjer je ves zelen ležal Pjero. Na hrbtu je ležal in oči je imel zaprte.

Nina je trl obup: tu notri leži Liza, tu notri leži Pjero — seveda, potem si užaljen!

Ne da bi se zavedal svojega dejanja, je legel v morje k Pjeru. Objel ga je z desnico, z levico in z nogami pa je udarjal po vodi. Dolgo je ležal takó, mraz ga je tresel — Pjero je bil zelo mrzel — dolgo je ležal, a umreti ni mogel.

Pjerov oče ju je našel, ko je iskal Pjera. Zvlekel ju je na suho, sedel na kamen in si zakril obraz.

»Nino, brata si ubil!«

Nino ga je nekaj časa zvedavo gledal, nato mu je s sunkom vrgel čepico raz glavo in ga pobožal po laseh in bradi. — Potem je stekel domov.

Nina je sedela na njegovi postelji in jokala, zakaj boter Marko se je bil že zdavna vrnil z morja, toda sam.

Nino jo je objel in skril bolno glavo med njene grudi.

»Mama, mama,« — je prosil.

Nina je prvič čula iz Ninovih usta ta naziv. Zavedla se je, da je res mati in je še bolj zaihtela.

Ponoči se je Nino skradel z doma in šel k skalam. Ni imel miru. Nekaj se je moralo zgoditi.

Našel je Pjerovega očeta, ki si je rul lase.

Nato je še čutil ostro toploto preko ustnic, nekaj ga je zavrtelo in potem je splaval po zraku. —

Morje, to veliko morje je vzgojilo Pjerovega očeta.

*

Babe in botre so imele lep večer. Še nikoli ni bilo toliko novega na naselbini. Našli so Pjera in Nina mrtva ob skali; Pjero je imel brazgotino preko ustnic. Nino pa svežo rano. Nihče ni vedel, kako je prišlo do tega. Pjerov oče je izginil s svojim čolnom. Nina pa ne ve drugega povedati, kot da jo je včeraj zvečer mali Nino klical za mamo. In da se je jokala takrat. Same tajne, same tajne! — In v nedeljo bo gotovo nova pridiga, zakaj zadnjikrat je govorila o smrti — in je spričo dveh mrtvih nemogoče pridigovati o življenju.

O, babe in botre so imele prelep večer in veliko pričakovale. — No, duhovnik je v nedeljo vendar govoril o večnem življenju. Pa jih ni več dolgo jezil, zakaj po nekaj mesecih je umrl.

Nina se je zelo spremenila. Vzljubila je mrtvega sina in samo o njem bi govorila.

Boter Marko je do svoje smrti vsak večer zaman gledal proti Malim vratom.

*

Vsekakor — otok je rodoviten.

Sadje je edinstveno. Ljudje imajo vsega: sadja, rib in denarja. Bogati so in bahati.

Nič posebnega se ne zgodi na otočku. Ljudje so zadovoljni in vse gre svojo dolgočasno in vsakdanjo pot. Na malega Nina so že skoro pozabili.

Morje se peni ob skalah in kadar se upro valovi vanj, pride slan dež prav do Malih vrat.

Babe in botre se večer za večerom zbirajo in se dolgočasijo. Nič ni novega, nič. —

In vendar! Vedno so se dogajale težke stvari na otoku in se še dogajajo. Slepo gredo dogodki mimo bab in boter.

Le noč in morje bi znala govoriti.

MOJSTER BALZAC

FILIP KALAN

Veliko govorimo in pišemo o dejstvu, da je najpopolnejši izraz sodobne epike roman, kadar pa iščemo širših in trdnejših temeljev za svoje trditve, se moramo zmerom povračati v preteklost in tam povpraševati po pravih pričah. Kje so namreč oni epični teksti, ki so tvorili osnovo današnjemu romanu? Cervantesovega Dona Quijotea, ki je gotovo ena najjačjih epičnih tvorb sploh, težko opredelimo z besedo »roman«. Tam leži vsa teža dogajanja na enem samem mogočnem človeškem značaju, »vitezcu žalostne postave« Donu Quijoteu, ki mu njegov antipod in verni spremljevalec Sancho Pansa drži nekako ravnovesje, dokler se glavni nosilec zgodbe sam popolnoma ne uravnoteži, to je, spozna svojo usodo in umre. Roman pa, kakor ga danes razumemo (tudi nam najbližje delo, Hamsunov Blagoslov zemlje, je še značilen primer) veže v svoj krog bolj ali manj obsežen kompleks ljudi, ki jim določa usoda neko skupno, središčno doživetje (v Hamsunu zemlja) in se upodobljeno življenje v takšni umetnini izčrpa z razrešitvijo medsebojnih odnosov teh ljudi. Najznačilnejša dela te vrste so prav za prav ustvarili Francozi s Flaubertjem na višku, najlažje pa nam utegne ponazoriti temperament in ustvarjalni dar romanopisca prvi veliki mojster v oblikovanju romana, Honoré de Balzac.

Že prvi pogled na njegovo življenje in delo nam da slutiti v njem eno najplodnejših tvornih natur, kar jih je kdaj živel. Do svojega tridesetega leta je doživljal neprestane polome v življenju in v umetnosti:

Napisal je v tem času več kot dva tucata romanov, ki niso imeli ne umetniške vrednosti, ne uspeha pri bralcih in jih tudi pozneje nikdar ni hotel prav priznati. Njegova mladostna sla po dejanjih ga je zapeljala, da je poskušal voditi lastno tiskarno, kjer je izdajal svoje pisarije in tudi tu je propadel. Otepal se je s svojo veliko in odločilno ljubeznijo do neke starejše žene (»La femme de trente ans«, žena tridesetih let) in napravil prvi skromni prodor v pariško družbo, kjer so se mu esteti à la Chateaubriand pomilovalno smehljali, ko so odkrili njegovo podeželsko okornost. Skušal je urediti večno praznoto v svojem mošnjčku, ki ga do svoje smrti kljub vsem dohodkom ni znal spraviti v red, končno pa je vendar dosegel svojo prvo zmago z romanom »Les Chouans«. Ob tej postaji, ki je izpričala njegovo prvo umetniško zrelost, se je zbudilo v Bal-

zacu ono veliko častihlepje, ki mu je žrtvoval vse svoje moči. Hotel je ustvariti v romanu in v noveli nekako vsestransko in popolno sliko in »zgodovino« svoje sodobnosti, ki jo je pozneje imenoval »Comédie humaine«, človeško komedijo. V tem velikem tekstu, ki obsega okoli sto različnih del — romanov, novel in »študij« — so tisti zametki, ki pričajo o njegovi tvorni naturi in ga stavljajo med največje epike.

Uganko orjaškega napona, ki mu ni ponehal do smrti in je ustvaril tako razsežen, skoraj nepregleden kompleks med seboj prepletajočih se človeških značajev, njihovih življenjskih poti, njihovega okolja in njihovih usod, je Balzac menda že zaslutil v enem svojih prvih romanov:

Les hommes vivent par l'amour et par l'action.*

V teh dveh besedah je osnova njegovega preprostega in mogočnega življenjskega nazora, vsa množica njegovih ustvarjenih postav živi in umira v tem znamenju. Kaj delajo njegovi častihlepneži, ki so sklenili osvojiti svoj svet, kakršnega so si zasanjali? Po navadi morajo mimo najnižjih ljudskih slojev ter se z ljubeznijo in neutešno slo po dejanjih prerinejo skozi purgatorij podeželske in pariške družbe, za hip se ujamejo za svojo zaželeno sanjo in poginejo ob svojem prevelikem častihlepju ali ob osebi, ki so jo ljubili. Tudi njegove ženske imajo samo dvoje poti: Ali se popolnoma vdajo moškemu, ki jih je osvojil, in mu verno služijo do svojega propada, ali pa do skrajnosti izžive svoj pohlep po družabni in osebni slavi, uporabijo ljubimca samo kot lestvico za pot v višino, kjer dožive svojo zadnjo zmago in svoj zadnji veliki polom ter končajo v resignaciji.

To sta oba močna temelja Balzacove človeške narave in med tema dvema pôloma, med ljubeznijo in častihlepjem, se giblje tudi ves njegov svet v nepregledni širini od najkrutejše tragike do onega nesramnega, samozadovoljnega in norega krohota, s katerim pripoveduje svoje »Okrogle povesti« (Contes drôlatiques). Vse, kar oživi pod njegovim dihom, je obsedeno od nekega tajnega in usodnega pohlepa po življenju, po popolnem izrazu svojih sil in prav ta polna, božja volja do viška, ki nujno izziva propad, izdaja genijalnega stvarnika. Kje so vsi njegovi učenci, izpopolnjevalci in epigoni? Nekje daleč za njim so zaostali in čim bolj se mu skušajo približati, bolj se jim zaželeni cilj izmika. Julien Green na primer, ki ga med mlajšimi Francozi najbolj grize častihlepje za istim učinkom, pisatelj, ki ima pri izdelavi svojih del mnogo več sreče kakor Balzac in ga radi primerjajo z velikim mojstrom, ostane ob njem samo suhoparen, nebogljen analitik, ki se z vso svojo mračno in ekstatično narejenostjo ne more nikdar približati pravi umetnosti.

Zakaj mimo največjih tvorcev je imel malokdo isti svobodni in elementarni prijem pri oblikovanju človeških usod. Da, Balzacov način pisanja, ki kaže vse hibe prevelike naglice, je mestoma dolgovezen, nepregleden in morda utruja bralca tu pa tam, porazdelitev krajevnih, družabnih in značajnih opisov med dejanjem in razgovori v romanu je včasih obupno okorna, groba in naivna — ali kdo je znal z isto genijalno lahkotnostjo upodobiti kup človeških značajev, jih zaplesti v usodni konflikt in vso pogubno zmedo spet razčistiti v isti preprosti verjetnosti in prepričevalnosti? Takšnih pripovedovalcev morda za njim sploh ni bilo več.

* Ljudje žive od ljubezni in od dejanja.

Imel je namreč edino strast, oblikovati v preprosti epični prozi osnovne človeške značaje, kakor jih je zajela njegova plodna narava. Vsi njegovi ljudje se razžive ob njihovem skupnem doživetju — ljubezni in slī po dejanjih — v svoji najvišji življenjski močnosti kakor pod pritiskom neugnanega demona in s tem izsilijo nujni medsebojni konflikt, ki ga mojster razreši s tisto božansko enostavnostjo, kakršno zahteva središčno doživetje njegovih ljudi in ne pisateljeva zasebna in skromna želja. Iz teh osnov je ustvaril enkratne in svojstvene postave, ki žive in ne morejo utoniti v pozabo kakor marsikateri poskusi sodobnih avtorjev, ki se poslužujejo v svojih delih posebnih, patoloških in mučno analizo zahtevajočih »slučajev«, ki ves svet že drugi dan prično dolgočasiti. Na teh plodnih tleh je zraslo tudi Balzacovo mojstrstvo, ki je določilo njegovo osebno usodo: po dvajsetih letih neumornega ustvarjanja se je izčrpalo njegovo herkulsko zdravje in njegova življenjska sila, ki bi jo mogli primerjati kvečjemu še z mogočnim notranjim naponom renesančnih ljudi, je ugasnila.

Kdo bi naštel pošastno število njegovih knjig? Oče Goriot, Šagrenova koža, Evgenija Grandet, Modeste Mignon, njegove fantastične povesti, njegove okrogle zgodbe in še marsikaj drugega iz njegovih številnih del bo za zmerom tvorilo temelje velike pripovedovalne umetnosti. Res, vedno se od časa do časa pojavijo kritični glasovi, ki s samozadovoljnim užitkom rešetajo njegova slaba dela, mu očitajo neko jezikovno nezmožnost ter površnost v gradnji in mu prorokujejo zastarelost in pozabo. Gotovo, da je v velikanski snovi »Človeške komedije« mnogo pepela in smeti, ki ga je izločila Balzacova vulkanska narava ob svojih izbruhih in s tem mrtvim ostankom ne bi mogel romati v nesmrtnost; ali tisti kamni, ki jih je zares postavil, stoje zelo trdno in živo na svojih mestih in mu zagotavljajo še neizmerno dolgo življenje, zakaj glavna skrivnost njegove umetnosti je zelo preprosta:

Mojster Balzac so neizčrpni.

KRIMINALNI PRAVDNIK

HONORÉ DE BALZAC

Peter Leroux je bil ubog konjski hlapec v bližini Beaugencya.

Ves svoj čas je preživel tako, da je podnevi vozil s svojimi tremi konji, se zvečer vračal domov h kmetu, pri katerem je služil, tam z drugimi hlapci, s katerimi ni veliko govoril, povečerjal kruh in si nato prižgal laterno ter odšel spat v hlev, kjer je v kotu pod stropom visela njegova postelj.

Sanje, ki jih je imel ponoči, niso bile kdovekaj zamotane in niso vzbujale posebnega zanimanja. V njih se je ukvarjal navadno le s svojimi konji. Nekoč se je nenadoma prebudil ob prizadevanju, kako bi uravnal konja, ki se mu je prestopil; drugič spet so se mu zamotale vaje v vprego. Nekoč pa je sanjal, da je privezal na bič čisto nov motoz, a mu oni vseeno ni hotel pokati; ta sen ga je tako vznemiril, da se je prebudil ter pograbil bič, ki ga je navadno položil kraj sebe, ter da bi se prepričal, če ni oropan najlepše pravice vsakega voznika, začel

v nočni tišini z vso telesno močjo pokati. S tem razgrajanjem je spravil ves hlev na noge; prestrašeni konji so planili pokoncu, se začeli stiskati drug k drugemu, biti s kopiti, ritati, rezgetati in malo je manjkalo, da niso potrgali povodcev. Peter Leroux je nato pomiril hrup z nekaj prijaznimi besedami, nakar je bilo kmalu spet vse tiho. To torej je bilo njegovo najzanimivejše doživetje v življenju in pripovedoval ga je vselej, če mu je kozarček vina razvezal jezik in je imel potrpežljivega poslušalca.

Prav tedaj pa so docela drugačne sanje zaposlovale gospoda Desalleuxja, substituta generalnega prokuratorja na kriminalnem sodišču v Orleansu. Ko je nekatera naročila iz ministrstva dobro rešil, je mislil, da je sposoben za vsak upravni urad in se je v sanjah čestokrat videl kot čuvarja državnega pečata. Posebno pa je njegov duh slavil ponoči triumfe govorniške umetnosti, če se je prej ves dan srčno boril za zeleno mizo. Slava d'Agnesseaujeva in drugih velikih govornikov mu še daleč ni zadostovala, marveč je iskal nazaj v najoddaljenejšo preteklost, k čudežem zgovornosti kakega Demostena, ki ga je nameraval doseči in prekositi. Postati mogočen s pomočjo govora, to je bil njegov up, zaradi katerega se je odrekel vsem drugim idejam iz mladosti.

Nekega dne sta si ti dve naravi stali druga nasproti drugi, namreč Peter Leroux, ki je bil komaj za las nad živaljo, in gospod Desalleux, ki se je povzpел do skrajnega spiritualizma. Bila sta trd boj. Gospod Desalleux, ki je sedel na sodnem stolu, je zahteval na podlagi nekaterih nepomembnih indicijev glavo Petra Lerouxja, ki je bil obtožen umora. Peter Leroux pa je branil svojo glavo proti zahtevi gospoda Desalleuxja.

Kljub občutno neenakemu razmerju moči, ki jih je med oba borca razdelila Previdnost in kljub nepopolnosti človeške naprave, pred katero je morala biti, zaradi razsojanja porotnikov, enakost še bolj porušena, bi bil obtoženec, kot se je zdelo, vendarle ušel krvnikovim rokam, ker je manjkalo dokazov; toda prav pomanjkanje dokazov v obtožbi je nudilo priliko za izredno zgovornost, ki je obetala biti gospodu Desalleuxju izredno koristna pri uresničevanju lepih nad. Ker ni zanemaril ničesar, kar bi utegnilo služiti njegovi bodočnosti, se ni mogel odločiti, da bi pustil priložnost neizrabljeno.

Poleg tega pa je bila za Petra Lerouxja še tale zelo neugodna okolnost. Nekaj dni pred pričetkom procesa je mladi gospod substitut vpričo večih ljubeznivih dam, ki so za zabavo hodile k razpravam, odločno izjavil, da bo pri sodnem dvoru dosegel obsodbo obtoženca. Desalleux bi bil torej v zelo neprijetnem položaju, če bi ne dosegel obsodbe, če bi Peter Leroux obdržal na ramah svojo glavo. Zakaj tako bi se izkazalo, da substitutove besede nikakor niso vsemogočne. Zatorej ne obsojajmo uradnika; če ni bil popolnoma prepričan, mu gre tem več zaslug za to, da se je prepričanega delal in se pokazal tako zgovornega kakor se že celo stoletje ni nihče za zeleno mizo v Orleansu. Oh! Zakaj niste bili zraven, da bi videli, kako so bili ubogi gospodje porotniki v dno srca ginjeni, ko jim je bilo v lepo zvenečih besedah povedano, kako je Leroux s svojim dejanjem omajal nosilne stebre človeške družbe; ko jim je bilo dokazano, da bi se vse družabne vezi raztrgale, če bi bil Peter Leroux oproščen. Zakaj niste bili zraven, da bi slišali hvale, ki sta jih izmenjala branilec in tožitelj, ko je obtoženec zastopnik spregovoril in izjavil, da si ne more kaj, da se ne bi poklonil sijajnemu govorniškem ta-

lentu gospoda substituta! Zakaj niste čuli, kako je predsednik sodnega dvora z istimi čestitkami začel svoj govor, tako da bi bil človek skoraj mogel misliti, da je na akademiji, kjer gre za podelitev nagrade za zgovornost, ne pa za izrek smrtne obsodbe nad človekom. Lahko bi tudi videli, kako je množica razkošno oblečenih dam prišla čestitat sestri gospoda Desalleuxja, medtem ko je v nekoliko oddaljenem kotu njegov sivolasi oče od preobilice sreče jokal, ko je videl sina in brezprimerne govornika, kateremu je dal življenje.

Komaj šest mesecev po tem vsesplošnem družinskem veselju je stopil Peter Leroux s krvnikom v voz, ki ga je čakal pred vrati jetnišnice v Orleansu. Odpeljala sta se skupaj na *Place du Motroie*, kjer se je imela izvršiti usmrtitev. Peter Leroux je z največjo mirnostjo začel stopati na šafot. Ko je prišel do zadnje stopnice, se je v solncu zalesketalo jeklo meča pravice in ko je obojenec videl ta lesket, je vztrepetal. Ali krvnik ga je vljudno kakor krčmar, ki zna sprejemati svoje goste, prijel pod roko, da bi ga podprl in položil na guillotino; tu je opazil Peter Leroux pisarja kriminalnega sodišča, ki je prišel, da bi napravil protokol o usmrtitvi, in žandarje, ki so prišli za primer, če bi se pri zadoščevanju pravici kršil javni red, in nadalje tudi krvnikove pomočnike, ki s svojo brezprimerno uslužnostjo nikakor niso potrjevali pregovora, ki govori o njihovi odurnosti, marveč so si resnično prizadevali, da bi mu pripravili kar najugodnejšo lego pod nožem. Minuto pozneje je Peter Leroux svojo glavo že izgubil in vse se je izvršilo tako spretno, da so nekateri od onih, ki so si prišli ogledati predstavo, osuplo spraševali sosede, če je stvar res že pri kraju in so se nato rotili, da zaradi take malenkosti ni bilo vredno hoditi od doma.

Trije meseci so potekali, odkar sta bila glava in telo Petra Lerouxja zakopana v kotu cerkvišča in verjetno je, da so bile njegove kosti v jami še cele, ko so se pričele nove porotne seje in je bilo gospodu Desalleuxju poverjeno vodstvo nove obtožbe zaradi umora.

Dan prej, preden je moral govoriti, je zgodaj odšel s plesa na sosednjem gradu, kamor je bil povabljen z vso svojo žlahto. Vračal se je sam v mesto, da bi premislil svoj pravni primer. Noč je bila temna; topel veter je vel čez ravnino, ali on je še vedno čutil v ušesih šum s prireditve. Polastila se ga je velika otožnost. Spomnil se je tolikih ljudi, ki jih je bil poznal in ki so bili pomrli in pri tem je mislil tudi na Petra Lerouxja, ne da bi vedel zakaj.

Ko se je bližal mestu in videl prve luči predmestja, so izginjale te mračne misli. Še preden je sedel pri svoji pisalni mizi med knjigami in akti, je mislil le še na svoj govor, ki mora biti sijajnejši od vseh, kar jih je govoril pred sodiščem.

Njegov obtoževalni sistem je bil že skoraj izdelan. Naj mimogrede pripomnim: to je precej čudna reč, da je mogoče govoriti o obtoževalnem sistemu, to se pravi, o določenem načinu, kako spraviti skupaj dejstva in pričevanja, ki govorijo za obglavljenje človeka, kakor se govori o filozofskem sistemu, to se pravi o določenem načinu, kako spraviti skupaj utemeljitve ali zofizme, s pomočjo katerih se oznanja kaka nedolžna resnica, teorija ali morala. Njegov obtoževalni sistem je začel dobivati že zaokrožene oblike, ko je naenkrat opazil, da mu neka priča s pričevanjem, ki ga še ni pregledal, podira vso stavbo njegove neizpodbitnosti. Nekaj trenutkov je omahoval; toda, kakor smo videli, je gospod Desal-

leux kot kriminalni pravdnik pri delu svoje samoljubje prav tako upošteval kot svojo vest. Poklical je na pomoč vso silo logike in ves svoj besedni zaklad, da bi neljubo pričevanje ne samo izpodbil, marveč ga naredil celo za svoj najlepši dokaz; to delo pa je bilo seveda zelo naporno in se je zavleklo pozno v noč.

Ura je bila tri; luči na njegovi pisalni mizi so dogorevale in dajale le še slabo svetlobo.

Delo pa je bilo zdaj nujno, zato je nasadil nove sveče, šel nekajkrat po sobi sem in tja, sedel nato v naslanjač in se nagnil nazaj na naslon. Tako je nekaj časa premišljeval in gledal medtem skozi okno v zvezde, ki so se lesketale na nebu. Ko je zdrsel s pogledom navzdol po oknu, se je nenadoma srečal z očmi, ki so ga otrplo gledale; mislil je, da povzročata to prikazen na šipah odsev luči, zato je postavil sveče drugam; a prikazen se mu je vseeno spet prikazala in sicer še razločnejše. Ker mu ni manjkalo poguma, se je oborožil s palico — edinim orožjem, ki ga je mogel najti — in odprl okno, da bi se prepričal, kdo je nesramnež, ki ga ob taki uri opazuje. Soba, v kateri je stanoval, je bila v enem od zgornjih nadstropij in je bilo nemogoče priplezati po steni. V ozkem prostoru med oknom in balkonom ni mogla nobena stvar uiti njegovemu pogledu in vendar ni videl ničesar. Mislil je, da je imel halucinacijo, kakršne se pojavljajo ponoči, če so čuti razdraženi in zato se je nasmehnil in šel na delo. Toda ni napisal še dvajset vrst, ko je zaslišal, da se v temnem kotu njegove sobe nekaj giblje. To ga je znova vznemirilo, zakaj nemogoče je bilo, da bi ga varali čuti po vrsti drug za drugim. Pogledal je pazno v kot, kjer se mu je zdelo, da je slišal ropot. Zapazil je črnkasto stvar, ki se mu je približevala v neenakih, poskakovanju srake podobnih skokih. Čim bolj se mu je prikazen bližala, tem grša se mu je zdela; zakaj do pičice je spominjala na obliko človeške glave, ki je bila odločena od trupa in od katere je kapljala kri; ko je nazadnje glava s težkim udarom skočila na akte med obe luči, je Desalleux spoznal poteze Petra Lerouxja, ki ga je nedvomno prišel poučiti, da je pri sodnem gospodu vest več vredna kakor zgovornost. Prevzela ga je nepopisna groza in je omedlel. Naslednji dan so ga našli nezavestnega na njegovem stolu, čez vso sobo in še na pisalno mizo pa se je vlekla krvava sled. Menili so, da je krvavel iz nosa in on se je čuval temu ugovarjati. Mislim, da skoraj ni treba pripomniti, da mu je bilo nemogoče zastopati obtožbo in da so bile vse priprave zastonj. Minilo je veliko dni, preden mu je šla ta strašna noč iz misli. Dosti časa je prešlo, preden je mogel biti sam v temi. Ker se prikazen medtem ni več pokazala, je začel po nekaj mesecih ponos njegovega duha odtehtavati poročilo njegovih čutov in čestokrat se je izpraševal, če se ni dal čutom prevarati. Da bi se docela pomiril, je šel k zdravniku in mu razložil, kaj se mu je pripetilo. Zdravnik, ki je človeško telo večkrat preiskal in o njem premišljeval in ni našel niti sence tega, čemur pravijo duša, se je končno povzpел do popolnega materializma. Ko je slišal povest o nočni prikazni, se je začel hahljati. To je bila najbrže najboljša pot za ozdravitev bolnika. Kajti s tem, da je njegov dvom osmešil, je nekako prisilil njegovo samoljubje, da je one misli kot smešne zavrglo. Vrhu tega si pa lahko mislimo, da mu ni bilo posebno težko prepričati gospoda Desalleuxja, da je bila prikazen posledica prevelikega možganskega napora, da je prevelikemu krvnemu pritisku v možganih sledil krvni odtok, ki je povzročil, da je videl, česar ni bilo. Ta

zdravnikova izvajanja, ki so se mu zdela neovrgljiva, so gospoda Desalleuxja popolnoma pomirila, vrnila se mu je spet duhovna vedrost in z njo skoro vse prejšnje navade, le delal ni toliko kot prej. Po zdravnikovem nasvetu si je privoščil nekatera razvedrila, ki se jih je do zdaj ogibal. Za moža, ki ga je zdravje pregnalo iz delovne sobe in ga odvedlo v salon, je samo še nekaj, kar mu more olajšati novi položaj: Posvetiti se mora popolnoma in ves zabavi. Stvari, ki jih človek opravlja vestno, so mu v posebno veselje in tolažbo. Vrhu tega najbrže ni človeka, pri katerem bi duhovna moč tako popolno prevladovala, da se ne bi mogel s kakim opravilom ali razvedrilom, ki je svetu všeč, raztresti, tudi če bi se temu njegov intelektualni napuh upiral.

Ženski spol je v takih primerih, če se mu človek previdno približa, lahko izvrstno razvedrilo; gospod Desalleux si je mogel to razvedrilo privoščiti, kakor le kdo; če o njegovih zunanjih odlikah sploh ne govorimo, ga je že njegova govorniška slava, še bolj pa najbrže njegova nebrižnost nasproti ženskam, napravila za predmet hrepenenja marsikaterega nežnega srca. Toda v njegovi osnovni življenjski miselnosti je bilo nekaj preveč pozitivnega, da bi mogel samo ljubezni do kake deklice odpreti svoje srce. Preračunal je, pri katerem od src, ki so bila pripravljena, da se mu predado, bi imel v primeru zakona največ izgledov na denar, na koristne zveze in na druge družabne prednosti. Ko je po teh načelih zaključil prvi del svojega romana, je z zadovoljstvom opazil, da je nevesta z vsemi temi prednostmi še ljubko, lepo in bistroumno dekle in ljubil jo je zdaj z vsem ognjem, ki ga je bil zmožen, z odobrenjem in s privoljenjem svojega očeta in svoje matere.

Orleans že dolgo ni videl mladenke, ki bi bila lepša od neveste gospoda Desalleuxja, že dolgo nobene srečnejše rodbine, kot je bila njegova in že dolgo ne tako veselega in bleščečega praznika, kot je bilo njegovo svatovanje.

Zato je na poročni večer za trenutek pozabil na svojo bodočnost in živel samo za sedanost. Ko ga je neki uradnik v salonu potegnil v kot, da bi mu priporočil neki proces, je večkrat pogledal na uro, ki je kazala tri četrt na dve; zapazil je tudi, da je gospa tašča že dvakrat stopila k novoporočenki in tiho govorila z mlado gospo, nakar ji ta ni le sramežljivo odgovorila, marveč je bila celo pri plesu zelo raztresena. Nenadoma pa je med nekim plesom po skrivnostnem šepetanju vse družbe zapazil, da se je nekaj zgodilo. Pogledal je na vse strani (uradnik mu je tedaj na vso jezo še zmerom govoril) in videl, da so stoli, na katerih je sedela ves večer njegova žena z družicami, prazni. Resni sodni gospod je storil zdaj tako kot vsi drugi možje: urno je zapustil gostobesednega uradnika in šel zadaj za plesalci k vratom. Ko so vstopili strežniki z okrepcili, je izginil, misleč, da ga ni nihče opazil. Toda motil se je: kajti odkar je novoporočenka odšla iz dvorane, so vse dame od osemnajstega pa do petindvajsetega leta neprestano opazovale mladega zakonca.

Ko je hotel vstopiti v nevestino sobo, je srečal svojo taščo, ki je prihajala iz nje z damami, katerih prisotnost je bila pri *coucherju* mlade žene nujno potrebna. Celo nekatere stare gospe so smatrale za svojo dolžnost, da se pridružijo svečanemu sprevodu. Tašča je zetu prisrčno stisnila roko in mu šepetaje rekla nekaj besed; opazilo se je, da mu je priporočila svojo hčer. Gospod Desalleux ji je smehljaje odgovoril na

kratko in prijazno. V tem trenutku prav gotovo ni mislil na Petra Lerouxja.

Ko je vrata spalnice zaprl, je bila njegova žena že v postelji. Zdelo se mu je čudno, da so posteljni zastori zagrnnjeni, vse je bilo tiho, nobena šuma nikjer. Svečanost te tišine, nepričakovana ovira v zastorih, ki jih bo moral spretno razgrniti, vse to je podvojilo novoporočenčevo zadrego, ki je toliko razumljivejša, če pomislimo, da je redko iskal priložnosti za slične vojske in je bil zato ob takih prilikah zelo okoren. Srce mu je bilo naglo in v vseh udih je čutil gomazenje, ko je videl nevestino obleko in nakitje v ljubkem neredu okoli sebe. S tresočim glasom je poklical svojo ženo. Ker ni dobil odgovora, se je obrnil, najbrže, da bi si pridobil časa, proti vratom, se še enkrat prepričal, da so res zaklenjena in se nato nalahno približal postelji ter odgrnil zagrinjalo.

Ob slabi svetlobi nočne svetilke, ki je gorela v sobi, je zagledal čudovito prikazen.

Zraven svoje neveste, ki je trdno spala, je videl črnolaso glavo, ki nikakor ni bila ženske podobe in ki se je živo odražala od bele blazine. Ali je bil žrtev ene od mistifikacij, ki so pripravljene zato, da motijo misterij poročne noči? Ali pa ga je kak smeli samozvanec še pred kronanjem vrgel s prestola? Vsekakor je bil videti njegov namestnik precej brez skrbi, zakaj spal je prav tako trdno kakor gospa in je imel obraz obrnjen v steno. Ko se je gospod Desalleux nagnil čez posteljo, da bi spoznal poteze čudnega gosta, je dolg, prebujajočemu se človeku podoben vzdih, pretrgal tišino; istočasno se je neznanec obrnil proti njemu in Desalleux je spoznal poteze Petra Lerouxja.

Ker je sodni gospod že drugič videl to strašno prikazen, bi bil moral razumeti, da se je najbrže kdaj v življenju kaj pregrešil in da je zato zdaj klican na odgovor. Ko bi si bil to razložil, kot se je spodobilo, naj bi bil vso noč samo molil, ob prvem svitu pa šel v cerkev, kjer bi moral dati za mašo za dušni pokoj Petra Lerouxja. S pomočjo te sprave in z majhnimi miloščinami za uboge jetnike bi si najbrže spet pridobil življenjski mir in za zmerom ušel strahotam, ki so ga preganjale.

Toda on je mislil zdaj samo na veselje poročne noči, ne pa na kako pobožno dejanje. Želje so mu napolnjevale srce in čutil je v sebi pogum za boj s strahom, ki mu je skušal osporavati nevesto. Zato ga je hotel pograbititi za lase in vreči iz postelje. Ko je iztegnil roko, je glava uganila njegov namen in pokazala zobe; ker roke ni previdno umaknil, ga je prikazen globoko ugriznila. Zaradi te rane se je soprogova jeza še stopnjevala; pogledal je okoli sebe, kje bi našel kako orožje in ugledal železne palice pri kaminu. Brž je eno odtrgal in z vso silo udaril po postelji, zakaj hotel je mrtvega usmrtiti, svojega gnusnega sovražnika pokončati. Ali godilo se je kot v marijonetnem gledališču, če se Polišinel s pripogibanjem izmika udarcem, ki so mu namenjeni. Pri vsakem udarcu je glava spretno odskočila in železna palica je zadevala v prazno. To je trajalo nekaj minut, dokler ni nazadnje glava čez nasprotnikovo ramo odskočila in izginila za njegovim hrbtom. Zdaj je ni mogel nikjer več najti in tudi ne uganiti, kam se je skrila.

Ko se je sodni gospod po natančni preiskavi prepričal, da je resničen gospodar bojnega polja, se je spet obrnil k svoji ženi, ki se med bojem — čudovito — ni zbudila. Pripravljal se je na zavzetje zakonske postelje,

čprav je bila ta razmetana in je pustila glava na blazini krvave sledove. Toda ko je odgrnil odejo, da bi zlezal pod njo, je ugledal veliko mlako krvi, ki jo je pustil njegov osovraženi soljubimec in v kateri se je omočila celo nevesta. Več kot eno uro se je trudil, da bi posušil kri; toda kljub vsemu njegovemu prizadevanju je ni hotelo biti manj. A nesreča pride redkokdaj sama. Ko je šel po sobi, je prevrnil gorečo svetilko. Zdaj je bil v temi. Noč se je bližala že h koncu in sodni gospod se je zaklel, da bo kljub vsem nebeškim ali peklenkim oviram izvršil svoj zakon. Položil je nekaj plasti suhega platna na mokro rjuho in mislil, da kri ne bo mogla tako kmalu skozenj. Nato se je drzno vlegel nanj in začel z najnežnejšimi izrazi in s kretnjami buditi ženo. Ali ona je spala. Privilo jo je k sebi, objel in pokrtil s poljubi, toda ona je spala še naprej in je bila videti neobčutljiva za njegove ljubeznivosti. Kaj pomeni to? Ali se pretvarja? Ali pa ji je morda v tej izredni noči nadnaravna čarovnija zaprla oči? V tem trenutku je napočil dan. Upal je, da bodo prvi solnčni žarki razrešili čarovnijo, katere žrtev je bil, in je razgrnil zastore in odprl okno, da bi spustil jutranjo solnčno luč v sobo. Zdaj je videl, zakaj kri ni hotela usahniti. V svoji jezi je dvobojujoč se z glavo Petra Lerouxja nehote zadel z železno palico glavo svoje drage. Udarac je bil tako silen, da je umrla brez vsakega vzdihla. Ko jo je natančno ogledoval, je videl, da ji kri še zmerom teče iz globoke rane, ki ji jo je zadal na levo sence.

Ta pojav prepuščamo psihologom, naj ga razložijo. Ali ko je Desalleux videl, da je umoril svojo ženo, se je začel grozovito smejati, in ko je potrkala na vrata tašča, da bi poizvedela, kako sta mlada človeka prebila noč, se je še vedno smejal. Še groznejši pa je postal njegov smeh, ko je spoznal taščin glas. Odprl ji je, jo prijel za roke in jo je peljal k postelji, da bi si ogledala strašno sliko. In neprestano je odmeval po sobi grozni smeh. Končno se je izmučen zgrudil, in smehu je sledil krčevit jok. Uboga mati je strahotno zakričala in se onesvestila. Vsi hišni prebivalci so prihiteli skupaj in so bili priče obupnega prizora. Novica o dogodku se je hitro razširila po mestu. Še tisto jutro so na povelje generalnega prokuratorja odpeljali gospoda Desalleuxja v orleansko ječo. Pozneje so opazili, da so ga zaprli v celico, v kateri je do svoje usmrtitve prebival Peter Leroux.

Konec sodnega gospoda je bil nekoliko manj tragičen, kot konec njegovega predhodnika.

Zdravniki so ga soglasno spoznali za blaznega. Moža, ki se je smatral za poklicanega, da preobrne s svojo besedo ves svet, so odpeljali v norišnico in ga zaprli v temno celico, v kateri so ga imeli vklenjenega dalj kot eno leto. Ker ves ta čas ni nikdar pobesnel, so mu sneli verige in ravnali mileje z njim.

Ko se je smel spet svobodno gibati, se je pojavila pri njem čudovita vrsta blaznosti, ki ga ni več zapustila. Mislil je, da je plesalec na vrvi in je od jutra do večera plesal in delal pri tem take kretnje, kot jih dela človek, ki hodi z drogom za ravnovesje v rokah po vrvi.

Neki orleanski knjigotržec se je spomnil in izdal zvezek govorov, ki jih je govoril Desalleux v času svojega kratkega delovanja. Tri naklade so bile razprodane druga za drugo. V tem trenutku pripravlja založnik četrto.

Prevedel J. K.

IZ ZAPUŠČINE ARTHURJA SCHNITZLERJA

RUDOLF MAČUS

Čistost misli v Schnitzlerjevih delih nas pesniku bolj približuje, kakor kaj drugega. In to zato, ker temelji vse njegovo delo na dolgotrajnih življenjskih spoznanjih, ki so dozorevala v borbah s samim seboj in ne toliko v borbah s svetom, družbo, ki se ji je vedno bolj umikal. Mogoče da je v tem njegovem delu nekaj one enostransko trpke melanholijske, ki se mu je porodila zaradi okrnjevanja razraščanja vseh človeških možnosti izživljanja. Ti zapiski, ki si jih je zapisal pesnik v dnevnik kot grobo, temeljno izhodišče za poznejše širnejše izdelovanje, nam ga osvetlujejo z druge strani: kot ostrega misleca, ki zna vsestransko podpreti svoja spoznanja, ki so v teh mislih o umetnosti samo hitro skicirana. Primarnost njegovega prijema snovi se mi zdi značilna, ker se približuje pravi modrosti starih. Navidezni vtis, da pripada njegovo delo preteklosti, pa je sam najtočneje zavrnil: »Pišem življenje in smrt in ne morem uvideti, da bi bili ti pojavi manj splošnoveljavni in sodobni kakor je n. pr. mornarski upor.«

MISLI O UMETNOSTI

Docela zanesljivo lahko razlikujemo pesnika od diletanta, pisatelja od literata samo po nečem: po zmožnosti, ustvarjati p o s t a v e. Poslednji namreč ustvarjajo f i g u r e.

Marsikateri pisatelj misli, da je ustvaril postavo s tem, če je spučil figuro v grotesko.

Pri nekaterih pisateljih bi bila sicer iluzornost popolna. So iznajdljivi, znajo ustvarjati občutja in imajo slog. To se pravi, znajo pripovedovati ali dobro zgraditi gledališki komad. Samo tistega zadnjega jim manjka.

Kako naj si to razložimo? Govorimo o intuiciji, viziji. Kajpak, da tudi tu ne gre za kaj drugega, kakor za hitrost potekanja misli, ki je ne moremo več kontrolirati. Navidezna sočasnost vtisov, ki pričara veliko hitrost.

Razlikovanje, ki ga omenjamo, velja za literarno vrednost, pomembnost posameznih del samo pogojno.

Nekateri pisatelji, literatje, celo diletanti so zaradi svojih proizvodov pomembnejši, za kulturo važnejši kakor marsikateri znatno večji pesnik. Sploh se ogibajmo ocenjevanja, marveč rajši opredeljujmo. Tako se izognemo mnogim nepravilnostim, posebno vsakemu estetskemu globokavzarstvu.

Ne, kar je neresnično, pač pa, kar je neprijetljivo, je lahko vsebina novele. Vendar to neprijetljivo ne sme nikdar delovati kakor pisateljeva volja. Tu se mora uveljaviti osebni okus, če ne celo pesnikov individualni talent.

Naključja seveda nikdar ne moremo povsem izključiti, toda segati sme samo tako daleč, da ne oškoduje zamisli ali jo celo razkroji. Da, često

mora pesnik sam odstraniti slučajnostno. Seveda, kar se zdi sodobniku naključje, ker je preblizu, da bi lahko pregledal vse vzročne verige, se zanamcu ne zdi več, marveč se to naključje kot potrebno podredi celoti. Zato se nam ne zdi zgodovina nikdar tako nesmiselna kakor sedanost ali pa politika. — Lahko pa je tudi slučajnostno v ideji umetnine in nikdar ne sme povsem odpasti. Majhne motnje in nihanja, v katerih se izraža tok sveta, šele oživijo delo. Če tega slučajnostnega sploh ni, tedaj po pravici občutimo, da je delo izkonstruirano.

Biti dramatik, se pravi verovati v svobodno voljo kakor v Boga. Kajti kaj je drama? Upor, boj enega, boj volje tistega enega z usodo. Toda kaj je usoda? Vsota, kvadrat, skratka, katerokoli zaobjetje vseh svobodnih volj plus nepremagljivi naravni zakoni. Seveda so močnejše in slabše svobodne volje. Samo v najmočnejši je Bog, toda mi ne vemo, kje je najmočnejša, ko tu nikakor ne odloča uspeh in nam manjka vsakega zanesljivega kriterija. Kaj pa je naključje? Nedvomno samo tisto, česar ne določa nikaka volja, nikaka človeška odločitev. In zato je usoda zmes lastne volje, volje drugih in naključja. Izračunati pa ne moremo niti slučajja, niti oblike, v kateri se javlja vsaka svobodna volja, ki deluje izven nas. Vse ima svoj vzrok, toda vse nima svojega smisla, najmanj takšnega, ki bi nam bil razumljiv. Recimo, da se je nekdo spotaknil ob peško od češnje, ki je prejšnje leto padla z drevesa in zgnila. Tu ni ničesar več, kar bi bilo le količkaj v zvezi z voljo kateregakoli posameznika. In vendar je lahko usodno kakor tisoč drugih slučajev.

Vsaka beseda ima nebroj izraznih možnosti, to dejstvo izrabiti do estetičnega učinka je tajnost sloga.

Nekatere pomembne umetnine morejo razumeti le redki, četudi najbolj izbrani duhovi. In često bi se radi vprašali, če te poznavalce osrečuje umetnina sama, ali bolj ponos na to, da jo razumejo.

Nedvomno lahko manjše umetnine včasih bolj osrečujejo kakor marsikatero genijalno delo. In delo nikakor ne osrečuje zmerom velike množice, temveč često le prav tiste izbrane, ki morejo genija spoznati.

Mnogi izmed manjših talentov, ki so še sami in prepolni življenja, morejo prav zato razburkati in izpolniti duše drugih tako, kakor tega ne more marsikateri velik pesnik.

Zamenjujemo fantazijo in predstavnost. Predstavnost je višja funkcija. Fantazija je češča kakor predstavnost. V snu ima vsakdo fantazijo, ne pa predstavnostnega daru.

Predstavnost je brzdana fantazija in mu je nujen pogoj tisto, čemur pravimo fantazija. Predstavnost ne more biti sam po sebi nikdar bofesten. Fantazija je skoro vedno na meji patološkega, če že ni sama po sebi patološka.

Čudovito medsebojno učinkovanje se razvije včasih med pesnikom in njegovo postavo. Postava — in to je predvsem tisto, po čemer se razlikuje od figure — se zmerom bolj osamosvaja, čim več časa je poteklo od njene ustvarjenja. Pesnik začuti do nje polagoma tak odnos kakor do kakšnega ne od njega, marveč od Boga ustvarjenega bitja, katero živi z njim, pesnikom, pod enakimi zakoni in diha isti zemeljski zrak. In v spremstvu takšne od njega ustvarjene postave, se z marsikaterega sprehoda lahko vrne srečnejši, kot če bi ga bil spremljal katerikoli smrtnik.

BREZBRIŽNOST DO KULTURE

(OD GUSLARSKE EPIKE K SOCIALNI LIRIKI)

ZA MODRO PTICO NAPISAL SAV. M. ŠTEDIMLIJA

Med njimi so tudi taki, ki sta jim resnična beda in siromaštvo onemogočila šolo. Vojna jih je s svojimi posledicami popolnoma onesposobila, ker jim je vzela najnujnejše vire materialnih sredstev in jih predala ulici na milost in nemilost. Morali so postati tako duševni kakor tudi fizični delavci (Orahovac, Vasiljević), ker so jih k temu prisilile življenjske okoliščine, v katerih živijo. Če ostanejo na vasi ali v kaki pozabljeni palanki (mestecu) (Dobardžić), se polagoma izgublajo iz vida javnosti in kmalu izginejo, poezija pa jim dobi neko stereotipno formo in postane preveč abstraktna zaradi pomanjkanja konkretnih, realnih doživljajev in spoznanj o življenju. Tako podležejo, če se ne lotijo tona narodne poezije, nekemu skeptičnemu in pesimističnemu filozofiranju, ki jih popelje daleč od poezije. Drugi, neverjetno ambiciozni in samoljubni, noseč s seboj dragoceno zavest o svoji ostroumnosti, inteligenci in prirojeni bistrosti, prihajajo v mesto in prinesejo vanje vnaprej pripravljene prezir in izraz omalovaževanja. Napihnjene in ponosne so na svoje tradicije, v njihovem imenu povzročajo hrup in proteste ter se delajo nezaupljive nasproti vsemu, kar jim je novega in nerazumljivega. Na pamet znajo cele teorije o svojem ponosu, ki jim ne dovoljuje, da bi se brigali zase, ker se to križa z njihovim pojmovanjem altruizma in človekoljubja. Tako pojmovanje pride prav njihovem vedenju v družbi, ker sankcionira brezdolje in brezbrizno, razpuščeno življenje. Njihova književna kultura je minimalna. Solidno niso prečitali niti ene, zagotovo pa ne dobre knjige. Če so nekaj čitali, je bilo samo zato, da bi se *informirali* glede pisanja kot pisanja, a kar so prečitali, jim služi kot edina življenjska izkušnja. Važnejše je zanje, da prečitajo in znajo na pamet pesem brezpomembnega domačega pesnika, kakor da bi čitali znamenito delo kakega velikega pisatelja. O vseh piscih iz preteklosti govorijo z izrazom podcenjevanja in omalovaževanja, čeprav jih niso čitali, kajti po pravilih zanje sploh ni avtoritet. Da bi se rešili potrebe, da jih čitajo, so ustvarili te principe o nepriznavanju avtoritet. V privatnem življenju so bili zaradi svoje neurejenosti, pogostoma tudi zaradi stalnega meščanskega nereda, prisiljeni k neurejenemu življenju. Kajti razpolagati niso znali z onim, kar se jim je dajalo, niti niso bili sposobni, da zaslužijo sami toliko, kolikor bi jim bilo potrebno za urejeno življenje. Alkoholizem in prostitucija sta jih brezpogojno čakala. Da bi spoznali, da bivata socialna beda in socialno ponižanje, jim je bilo ono dvoje potrebno. Boemstvo jim je imponiralo kot pesniška vrlina, a obenem tudi kot lahek način življenja in bivanja med intelektualci, ki so jih obdržali iz snobizma in v zadovoljitev svoje malomeščanske pokvarjenosti in antisocialnosti v svoji sredini.

Neprestano se nahajajoč v središču tega boemskega življenja in vseli dogajanj v njem, je pregledal Tin Ujević izpred svoje mize v koticu kavarne defilé velikega števila teh ljudi in je mogel tako natančno spoznati vse njihove karakterne odlike. Toda on je po fotografsko zabeležil samo tisto, kar je videl za časa svojega neprestanega bivanja v kavarni. Njemu pritiče zgodovinska zasluga, da je bil središče in utemeljitelj ka-

varniškega boemskega življenja po vojni v Beogradu, za kar se je moral zahvaliti okoliščini, da so ljudje primitivnega izvora, posebno pa še oni *dinarskega tipa*, pripravljeni žrtvovati se materialno do skrajnih možnosti za intelektualce in ostale lačenbergerje in siromake, kateri niso zaradi svojih nedostatkov sposobni, da bi skrbeli sami zase. Kajti po njihovem čaršijskem pojmovanju (čaršija = trg, sejem) je pesnik *nenormalen meščan*. Tako ga je zamislila tudi ta najmlajša generacija. Ujević se ni hotel boriti proti takemu mnenju o pesnikih, čeprav bi se bil lahko, — ker mu je šlo v račun, da se tako mišljenje in prepričanje čim dalje obdrži. Medtem se pa v Zagrebu, ki je nedvomno kulturnejši centrum, boemstvo ni moglo vzdržati. Morda samo zato ne, ker ni tam intelektualec nikaka redkost, niti ni talent nikako presenečenje za publiko, kakor tudi ni publika napol kulturna in napol pismena, ki bi se dala fascinirati z lažnim pozerskim predstavljanjem in mistificiranjem nedošolanih poedincev. Kajti ti bi morali stati praviloma intelektualno visoko iznad publike, od katere pričakujejo mecenske pomoči. Ujević je vedel to zelo dobro ter je ob priliki izjavil, da edino v Beogradu lahko živi. Njegovim naivnim oboževalcem (ki ga cenijo bolj po njegovem privatnem življenju kakor po poeziji!) je šlo na roko, da tolmačijo to njegovo simpatijo do Beograda kakor koli drugače, samo ne tako, kakor bi bilo treba. Zares se je celo vrsto let v Beogradu dobro počutil. Šele ko se je okrog njega, *po njegovem vzgledu*, namnožilo toliko boemov, da mu je postalo tesno, je opustil to življenje in si začel sam služiti kruh.¹ A ko je spoznal, da se lahko živi tudi tako, je povedal pravo resnico o svoji družbi, odrekajoč se s tem, vsaj na videz, za vselej boemstvu. Ko so njegovi kavarniški tovariši, med katere je treba všteti tudi tiste, ki jim morda fizično ni bilo mogoče, da bi prebili noči v Skadarliji, a so v duši hrepeneli po njej, spoznali, da ima gorjanski ponos smisel in upravičenost samo v tisti okolici, kjer se je živelo daleč od slehernega kulturnega vpliva, kjer so bili družabni zakoni in družabne norme popolnoma izven vsake sankcionirane odredbe in moči; a ker se v kulturnih centrih, kjer gredo za tem, da z zakonom potom strogih sankcij regulirajo in natančno določijo sleherni odnos in zvezo med ljudmi in posameznimi razredi, ponos ne more ohraniti brez ekonomske neodvisnosti in zadostne pridobitne moči, *so samo še deklarirali o svojem ponosu* in ga tretirali kot teorijo, ki je bolj zaradi okoliščin ne morejo izvesti tudi v praksi. »Oni so prav tako prvi, kadar je treba iskati pomoči, štipendije, subvencije, kreditov in brezplačnih listkov za inozemstvo. Radi odjedajo kruh svojim boljšim in sposobnejšim kolegom!« »Vpijejo o idealu in novi družbi, a resnična svetinja so jim: brezdolje, seksus, denar.« »Malomeščanska megalomanija že evolvirala v zrelejšo obliko ‚velemestnega‘ hohštaperstva«. (Ujević: »Nedjela maloletnih«, Sarajevo 1931.). Kot take so jih začeli vsi resnejši krogi zapostavljati in prezirati kot družabni prebitek, in to nepotrební prebitek. Kajti za družbo so bili, kot vsi pohajači, škodljivci, a v ničemer koristni. Tem manj koristni, ker ni moglo biti nikakega upanja, da bi kdaj taki postali, kajti ljudje, ki so se sprijaznili s tolikšno zapuščenostjo, ne mo-

¹ Danes je Ujević redni sotrudnik številnih časopisov in piše poleg pesmi, zelo različnih od prejšnjih, o vsem in vsakomur, najbolj ga pa zanimajo problemi posebno starih religij in nasplošno vsa mistika sodobne indijske borbe za enakopravnost z Anglijo. Ta njegova nova pot pomeni častno izdajstvo nad boemo.

rejo zbuhati upanja, da bi se kdaj te svoje zapuščenosti tudi otresli. A najmanj ljudje, ki niso razpolagali niti z minimalno kulturo. Sovražili so vse starejše in bolj obdarjene ljudi, ne glede, ali to zaslužijo ali ne, samo iz zavisti in nevoščljivosti, a deklamirali so, da gledajo nanje z nekega popolnoma načelnega vidika in da se proti njim vedejo dosledno. Medtem nam je nudila prva prilika, da jih ti materialno obdarijo, možnost, da vidimo, kako upogibajo vrat v globok poklon pred vsemi onimi, katere so zasramovali prej na vsa usta, odrekajoč jim sleherni vrednost. Sicer pa, ko so govorili o vrednosti drugih, niso imeli zmožnosti, da bi povedali, kaj in zakaj je nekaj vredno in obratno. Lenoba, ki bi morala biti tipična odlika neambicioznih ljudi, je bila tu odlika pretirano ambicioznih. Pojem mere in meja ni bil pri njih niti za prvo silo izdelan. *Genij* je bila vsakodnevna odlika najbolj brezpomembnih posameznikov, a samozavest, ki ni zahtevala nobenega dela, je bila po njegovem mnenju napoved velike ustvarjalne sile. Njihova upornost je bila usmerjena in preračunana h koristnemu izhodu. Kajti, ker so bili za družbo in okoliš brez vrednosti, so se nadejali, da bodo s protesti, v kolikor bi ne fascinirali, vsaj premotili, zapeljali ali zastrašili ostale, da bi iz njih čim več »izpumpali«. Taka jim je bila tudi socialna poezija. Socialna je bila v toliko, v kolikor jo je spesnil socialno bolan element. Sicer se pa praviloma protivi vsem socialnim nazorom in principom. Kajti ali more biti poezija, v kateri nekdo protestira zato, ker ne more dobiti nezasuženega kruha, ali ki izraža ljubezenske izlive, napisane v albume prostitutki, socialna in širšega pomena za ljudi? A njihova je, z malimi izjemami, taka. In čeprav bi po sili okoliščin in vplivu zgodovinskih razmer ne mogla biti drugačna, tako jo je treba zavreči kot nesocialno in negativno. Izvedeli so iz dnevnikov in konfuznih razgovorov, da gojijo po svetu socialno poezijo in da ima ta velik uspeh, pa so, čuteč se za vse sposobne, spoznali, da je najrentabilnejše, pisati socialne in uporniške pesmi, in čeprav bi se skrivala za takim pisanjem skrajna breznačelnost in neznanje, ter so se tako lotili peresa, da bi pisali tako poezijo. Sicer so pa zmožni pisati kakršne koli pesmi, samo dati jim je treba vzorec in — honorar! Talent pa, ki ga pri mnogih sploh ni bilo, je znižan do sposobnosti, in niti to ne pogostoma, da »pesnik« uspešno obvlada verzifikacijo. S poezijo takih književnikov je naš književni trg najbolj obremenjen. Zaradi dobro, čeprav na nedovoljen način, organizirane reklame¹, je ta poezija izrinila dobro, v kolikor jo je in v kolikor bi je bilo. Vsak teden imamo kakšno novo knjigo pesmi, katera sicer ne prinaša *ničesar novega*. To so duhovni odpadki obolele generacije, ki je v razsulu. *Nje ne smemo obsojati, marveč pomilovati...*

Ujevičeva opazovanja o tej generaciji pesnikov se lahko smatrajo kot popolnoma točna, toda samo v toliko, v kolikor se nanašajo predvsem na te iz tretjega dela, odnosno na one, ki so v Skadarliji defilirali pred nje-govo mizo ali obenem z njim živeli od milosti naivnih in snobovskih mecenov....

*

Vse to potomstvo guslarjev, autorjev narodne epske poezije, je prišlo samo po sebi v konflikt z družbo, ki se je izpremenila po sili okoli-

¹ Za reklamo imajo, in to po največ, smisla samo tisti ljudje, ki ne morejo priti na drugačen način do imena. Ona mora maskirati pomanjkljivost in praznoto.

ščin in pod pritiskom razmer, izvirajočih iz zgodovinskih dogodkov in ekonomskih prevratov. Sodobni pesniki iz tega potomstva so dali s svojimi deli vsebino krizi duha in stvariteljske aktivnosti, iz sebe pa so naredili družabni problem, ki se bo moral rešiti s stopnjevito, toda popolno amputacijo njih samih od družabnega organizma. Dali so poezijo, ki ni v nekem širšem in popolnejšem smislu socialna, zakaj poezija more biti poezija in umotvor samo v toliko, v kolikor je lepo in skladno izraženo resnično doživljeno, oni pa so doživeli samo svoj individualni, osebni padec, ki nima nobenih posledic splošnega značaja, niti ni sam posledica nekega bivanja v socialnem življenju delovnega in v ustvarjanju aktivnega družabnega razreda. Zato je njihova poezija osebna, individualnega značaja, ker so njihovi doživljaji te vrste, a ni socialna, zakaj oni niso imeli nikakršnega deleža v socialnem življenju mase, niti se niso zanj zanimali iz nekega načelnega vidika, z vidika upravičenosti reda v družbi kot skupini vseh razredov, marveč samo s svojega osebnega vidika, v brigi za lastno preskrbljenost. Sledovi posploševanja, pesnikovanje o ponižanih in razžaljenih, o delovnem ljudstvu, o nepravčnosti, o borbi na življenje in smrt — vse to so samo poizkusi, da bi dali lastni tragiki širši izraz in večje področje. A ta tragika je bila neminljiva vprav zaradi tega, ker se mora v sodobni družbi antisocialnost (ki je pri njih pod formulo nekega egocentričnega individualizma najmočnejše izražena) ukloniti spontanemu bojkotu stvarjavcev nekega boljšega in bolj harmoničnega reda. Z doživljanjem take tragike in s pesnenjem pesmi o njej, čeprav bi bile preživljene in iskrene, se ne more rehabilitirati mladi pesnik, ki beži od dela in se ločuje iz zajednice ter ustvarja sam zase, pogostoma jokajoč nad svojo odprto grobnico, ki jo je odprl z lastnimi rokami, da bi se videlo v njeni notranjosti vse gorje človeškega trpljenja na zemlji. Toda v grobnici, v katere dno gleda ta mož, je pokopan en sam človek, a sistema, ki en masse pokopava ljudi vanjo, ta mož ne pozna in se od njega ne pusti navdihniti. Od svojih prednikov, guslarjev, so obdržali ti »pesniki« misel o duhovnem aristokratizmu, individualistično gledanje na svet, primitivnost, ljubezen do poezije in načelo: »Brez reda najboljši uk.« V šoli, takoj po vojnah, so se naučili pismenosti (in to ne ravno vestno, ker je Marko Miljanov bolj pismen od Miodraga Staića!), teorije književnosti, idealistično-romantične bajke o preteklosti (zgodovina!) in brez števila raznih dogem in principov, katerih v duši niso nikoli spoštovali in priznavali. Po dokončanju šole so se v družbi naučili, kaj je kavarna, žena, ulica, prišli so z artikli, ki so izgubili vrednost na sleherni socialni borzi, ker jih ni nihče zahteval, vanje so se vselili strah, malodušnost, nemorala, poltronstvo, lažno banditstvo, egoizem, ljubezen do poze in efekta, ekstravagantnost in predrznost. Iz vseh teh komponent, ob katere se oslanja duhovno življenje nekega človeka, se je ostro in jasno izmaličil neki sicer mlahavi življenjski ton, izražen prav v tej socialni poeziji. Če izvzamemo nekaj zares izrazitih talentov (R. Ratković, J. Popović, Janko Djonović, Novak, Simić, D. Jerković, N. Mirković, A. Boglić), lahko rečemo, da niso dali vsi ostali niti socialne, niti sploh kake poezije. Kajti v zadirčnem protestu in igralskem snobizmu se je zastrepilo tudi ono poslednje lirično jedro v njih.

*

Šele l. 1930., torej po več kot petih letih, lahko zaznamujemo posa-

mezne boljše pesmi (Nikola in Djordje Lopičić, Radoslav Lumović, H. Čengić, pok. I. Mitrović, B. Jovančević, B. Lazarević, V. Kukić, R. Zogović, M. Matović-Zatarac, itd.). To neznatno izboljševanje se vrši nedvomno pod vplivom socialne poezije mlajših pesnikov iz Hrvatske in Slovenije, ki se tiska v boljših revijah v Zagrebu in Ljubljani. Zaradi pomanjkanja boljših zvez in ožjih stikov je ta vpliv docela minimalen. Književni centri: Sarajevo (»Pregled«, »Mlada Bosna«), Cetinje (»Zapisi«), Skoplje (»Južni pregled«), Subotica (»Književni Sever«), Novi Sad (»Letopis Matice Srpske«) nimajo nikakega vpliva na formiranje teh književnikov. Tem manj, ker niso časopisi, ki izhajajo v njih, sposobni, da bi se otresli raznih neknjiževnih in neumetniških ozirav pri izbiranju prispevkov in sotrudnikov. Od vseh teh nima književnost nikake koristi, še manj pa književniki, medtem ko se morda znanost še lahko okoristi z njihovim razlaganjem, v kolikor se tudi tu ne dela po neznanstvenih intencijah. Škodljiva stran teh revij je tudi v tem, da si »izmišljajo« ljudi, s katerimi se jim je treba potem boriti, dokler se ne izrinejo iz književnega trga kot škodljivci...

Pri nekaterih, ki bi radi bili hoté socialni, se pojavlja nagnjenje k folklori, v smislu realnega prikazovanja onega, kar je doživljeno. Kot posledica tega nastaja delitev po etnografsko različnih teritorijih. Ta delitev je večkrat podčrtana v priložnostni in dnevni kritiki, zmerom jo pa poudarjajo v mejah gotovih pokrajin (Bosna in Hercegovina, Črna Gora s Sandžakom, Južna Srbija, Šumadija, Pobrlnje). V kolikor ni taka razdelitev podtaknjena ekonomsko-političnim tendencam, se omejuje na folkorne razlike in nekaj manj na podvrženost kulturnemu vplivu od drugod, ki je v različnih pokrajinah različen, tako da ni niti ene same, ki bi ne imela pisateljev, katerih bi ne mogli po njihovem delu prišteti v katero drugo pokrajinsko književnost. Do tega je prišlo zaradi današnje metode, »kako se pride v časopise,« ki obstoji v tem, da se sprejemajo sotrudniki po simpatijah (ne književnih!) ter iz raznih prijateljskih in drugih ozirav. Tavajoč tako od časopisa do časopisa, od grupe do grupe, od smeri do smeri, toda brez vsakršnih zdravih vrednot in sposobnosti, da bi vršili neko za družbo koristno in akuelno delo, so pokazali ti najmlajši književniki in »socialni« liriki in še zmerom kažejo neverjetno *brezbrižnost do kulture*...

(Konec)

Prevel: Vladimir Bartol.

P O R O Č I L A

KNJIŽNA POROČILA

Knjige »Družbe sv. Mohorja« za leto 1932. (Urednik družbenih knjig: F. S. Finžgar. — Natisnila Mohorjeva tiskarna v Celju.)

Letos je izdala družba za svoje naročnike teh-le šest rednih publikacij: 1. Koledar za l. 1932., 2. Slovenske Večernice, 84. zvezek, 3. Življenjepis o Ireneju Frideriku Baragi (Fr. Jaklič), 4. 10. snopič »Zgodovine slovenskega naroda«, 5. »Kuharico« in 6. protialkoholen spis »Da se poznamo!«

1. Koledar prinaša med drugim tudi nekaj poučnih člankov in leposlovne proze. *Kolednikov nagovor* skuša najprej pokazati podobo sedanjega sveta, nato pa se po-

drobneje pobavi s Sovjetsko Rusijo, z načeli, po katerih urejujejo Sovjeti svoje gospodarstvo, pojasnjuje pa tudi razmere, ki vladajo v tej državi. *Lea Fatur* je prispevala živahno novelo »Desetnico«, zgodbo o usodi deklice, ki mora kot deseta hči z doma bogatih staršev v svet. *France Koblar* je napisal članek o slovenski književnosti. Vso obširno snov je stisnil na skopih šest strani in se omejil zgolj na naštevanje imen in na kratke karakteristike posameznih književnih tvorcev od Trubarja pa do danes. Zato so označbe omenjenih književnikov medle in pomanjkljive; o Cankarju na primer pove le to-le: »Ivan Cankar je napisal ogromna dela; njegovih zbranih spisov je izšlo dosedaj že 12 zvezkov, obsegali pa bodo v celoti do 20 obširnih knjig. Ta neizprosni kritik narodnih in splošnih človeških napak je bil v svoji brezobzirni odkritosrčnosti enak samo Levstiku, v svoji veri in ljubezni do naroda pa edino Prešernu. Njegovo delo preveča globoko sočutje z vsemi trpečimi, ko išče zanje zadnje, popolne pravice, katere ne najde na svetu.« Nehote se mi vsiljuje vprašanje, če ne bi bilo bolje, da bi tako nepopolni opisi naših najpomembnejših mož sploh izostali. *Bogomir Magajna* je prispeval črtico »Ujetnik«. Zanimive snovi pa ni dovolj izčrpno izoblikoval. Med drugimi članki utegnejo zanimati zlasti ti-le: »Indija in indijsko vprašanje« (dr. Bohinec), »Beseda o izseljeništvu« (P. Kazimir Zakrajšek), »Več umetnosti! — Narodna galerija« (dr. Josip Regali), kjer se avtor zavzema za podpiranje te kulturne ustanove. Končno naj omenim še spis »Zablode v sodobnem gospodarstvu«, ki ga je napisal dr. Andrej Gosar. V tem članku navaja pisatelj dve zablodi, ki sta po njegovem mnenju važni za krizo v sodobnem gospodarstvu. Ena obeh naj bi bila v tem, da ljudje splošno trdijo, da se *premalo* troši. Druga zabloda pa obstaja v tem, da ljudje preveč povprašujejo po luksuznih predmetih in s tem povzročajo obilno produkcijo takih za življenje nepotrebnih stvari. Avtor zvrta krivdo v tem pogledu na konzumente ter pravi, da, če bi ljudje ne zahtevali takih predmetov in ne plačevali zanje velikanskih vsot, bi jih producenti gotovo ne proizvajali. Ta izvajanja pa ne zadenejo krize današnjega gospodarstva v pravo jedro; dejanska zabloda namreč v članku ni objasnjena.

2. 84. zvezek »Slovenskih večernic« vsebuje Bevkovo povest »Stražni ognji«. Dejanje je zajeto iz časov turških bojev in graščinskih valptov. Povest je v osnovi sama po sebi zelo preprosta, bogata sicer na dogajanje in na prijetno ter jasno podanih slikah, v višini pa še zdaleka ne dosega drugih Bevkovih stvari. Zdi se mi, da je napisana bolj »mimogrede«. Ob tej priliki naj pripomnim to-le: graje in ostre kritike zasluži Mohorjeva družba, ker se ne potruzi, da bi kvaliteto svojih že itak redkih leposlovnih knjig dvignila. Nikakor bi ne smela dopustiti, da bi se 61.000 naročnikom odlagala taka literarna skrupovala, kot je bila n. pr. lanskoletna Pregljeva knjiga »Umreti nočejo« in kot je letošnja Bevkova povest. Ne vem, po kakšnem načelu naj izroča Mohorjeva družba svojemu naročništvu prav najslabša in umetniško čisto nepomembna dela slovenskih pisateljev. Morda zato, ker predstavlja teh 61.000 naročnikov *preprostejši* del slovenskega čitajočega občinstva? Prav zato bi morala družba izbirati med najboljšimi, resnično vrednimi deli. Zeleti bi bilo, da se Mohorjeva družba v tem pogledu vendar enkrat preokrene v jasno in pravilno smer.

3. Življenjepisa Ireneja Friderika Barage je precej izčrpen prikaz življenja tega velikega moža. Pisatelj pa obravnava le vnanje dogodke in ne posega v Baragino notranjo rast in snovanje. Zato delo ni izčrpno.

4. V desetem snopiču »Zgodovine slovenskega naroda« obravnava dr. Josip Mal šolstvo, zdravstvo in gospodarstvo najnovejše dobe.

5. »Kuharico« je napisala Marija Remec. O knjigi prepuščam sodbo v to poklicanim strokovnjakom.

6. Drobnja knjižica »Da se poznamo« (avto ni naveden) poziva v boj proti nezmernemu uživanju alkohola in navaja zelo poljudno posledice alkoholizma.

Končen pregled letošnjih rednih publikacij pokaže, da bi Mohorjeva družba pri tako velikem številu naročnikov morala svoja izdanja predvsem kvalitativno zelo dvigniti, da bi v zadovoljivi meri vršila svoje kulturno poslanstvo.

Janez Lenček.

A. Kuprin: *Sulamit (Visoka pesem ljubezni)*. (Prevedel Branimir Kozinc. — Izdala in založila založba »Pan« v Ljubljani. — Tiskala Delniška tiskarna v Ljubljani. — 1932.)

Najmodrejši, najlepši in najbogatejši izraelski kralj Salomon, po katerem hrepene vse žene in se mu klanjajo vsi ljudje, ugleda nekoč s svojih vrtov lepo trinajstletno deklico Sulamit, ki poje v vinogradu. Kralju je tako všeč, da jo nagovori; približata se in vzljubita. Salomon jo povede v svojo palačo, kjer preživita v ljubezni in razkošju sedem dni. Kraljica Astiza, Salomonova žena, pa v besnem ljubosumju ukaže svojemu oboževalcu, mlademu Eliabu, načelniku kraljeve straže, naj umori oba, da ga bo za to nagradila s svojo ljubeznijo. Eliab uboga in se ponoči splazi v sobo, kjer leži kralj s svojo ljubico. Sulamit začuti njegov prihod in skoči pred kralja, da bi ga branila. Tako zadene Eliabov meč najprej njo, ko pa hoče Eliab umoriti tudi Salomona, se zdrzne pred njegovim strašnim pogledom in se umakne. Sulamit umrje, Salomon pa trpi v veliki žalosti.

To je zgodba, ki jo imenuje pisatelj »Visoka pesem ljubezni«. Prepletajo jo prizori, ki prikazujejo kraljevo modrost in njegovo bogastvo ter obredne svečanosti ob prazniku boginje Izide.

Pisatelj je hotel torej prikazati veliko in plamtečo ljubezen mogočnega kralja Salomona do preproste trinajstletne deklice. Zato se je omejil le na popisovanje te ljubezni. Pravega dogajanja prav za prav ni, če izvzamem nekatere prizore, ki za zgodbo sploh niso važni in potrebni. Jedro vse stvari je zgolj podrobno podajanje ljubavnih scen in pogovorov med obema zaljubljenca. Besedilo teh pogovorov je vzeto ponekod iz svetopisemske »Visoke pesmi«, katero je pisatelj uporabljal docela po svoje, tako da je posamezna mesta, ki v prispodobah opisujejo lepoto opevane žene, iztrgal iz celote izvornika, jih vtaknil med tekst in jih položil v usta Salomonu, da jih govori svoji ljubici v ljubavnih nočeh. Morda je hotel s tem erotiko Salomonove himne podati v novelistični obliki; pokazal pa je, da je daleč od pravega pojmovanja »Visoke pesmi«, ker učinkujejo ti odlomki v Kuprinovi »Sulamit« povsem drugače, kakor pa zveni isto besedilo v izvorniku. Resnična lirika, ki diha iz prave »Visoke pesmi«, se je namreč pri njem izpremenila v navadno sentimentalno lascivnost, s katero je upal pisatelj vzbuditi pri čitalcih zanimanje in jih preveriti o resnični globini te ljubezni. To je vse obsodbe vredna grdobija, zakaj tako pisanje in še pod krinko umetnosti ter z naslanjanjem na poznano svetopisemsko himno, je najbolj pripravno, da vzbuja v čitajočih masah najnižje instinkte in to pod videzom velike in resnične ljubezni. Mogočen kralj, ki ima poleg plesalk in suženj 700 žen in 300 priležnic najrazličnejših narodnosti in ras in ki vso to armado očaruje s svojo ljubeznivostjo, »zakaj Bog mu je dal tako neusihajočo silo strasti, kakršne niso imeli navadni ljudje« (stran 12.), se zaljubi v trinajstletno dekletce, jo zamami s sladkimi besedami in povede v svojo palačo. To dekletce se zanj iz ljubezni žrtvuje in umrje! Kakšna romantična idila! Govori ji in jo poveličuje »omamljen in s trepetajočim glasom« (stran 61.), da »zalesketajo solze občudovanja in hvaležnosti — blažen^e solze na bledem in krasnem obrazu Sulamitinem. Premagana od ljubezni se zgrudi na zemljo in šepče blažen^e besede: Za postelj imava livado. Cedre so strop nad nama. Poljublaj me s poljubi

* Podčrtal jaz.

svojih ust! Objemi tvoji so opojnejši od vina!« (stran 61.). Kakšno ginljivo pozvanje k gnusni sentimentalni osladnosti!

In v tem slogu teče vsa povest. Niti enega mesta v vsej knjigi nisem našel, kjer bi se čutila prava ljubezenska strast, vse je le omledno prikazovanje erotičnosti v njenih najbolj plitkih plasteh. Tako je pritiral Kuprin svojo »Sulamit« tik na rob pornografije.

Vse to pa bi bilo odveč poudarjati, če bi Kuprinovo ime ne bilo priznано, če ne bi »Sulamit« žela po svetu uspehov (baje je celo L. N. Tolstoj videl v njej umetnino!) in če ne bi bilo zato nevarnosti, da Kuprinu tudi pri nas kdo ne nasede.

Da v knjigi nisem našel nikake umetnosti, mi ni treba posebej poudarjati. Prevod, ki razmeroma gladko teče, je oskrbel Branimir Kozinc. Skušal je posnemati svetopisemski slog, kar mu pa ni posebno uspelo. Prevod trpi tudi na številnih napakah.

Oprema je okusna.

Janez Lenček.

GLEDALIŠKA POROČILA

Ljubljanska drama.

P. Golia: Jurček. Vesela pravljiča v treh dejanjih (4 slikah).

Golia ima fantazijo in pozna otroško mentaliteto, kar sem že omenil ob uprizoritvi »Princeske in pastirčka«. »Jurček« je v dejanju sicer enostavnejši, zato pa bolj strnjen in bolj iz enega kova. Bolj zaokrožen je, bolj dovršen. Posrečen domislek se mi zde trije muzikantje, dobro je orisan krčmarjev značaj, pravljična bitja, posebno Veter, učinkujejo sveže in naravno. Spričo teh izrazitih likov se neznatni Jurček nekam izgubi. Burkasti konec ni prav v skladu s celoto.

Režiser *Debevec* je dobro izdelal posamezne slike in jih povezal v učinkovito celoto.

Trije muzikantje: *Cesar*, *Sancin* in *Debevec* so bili po svoji ostri karakterizaciji središče pozornosti. *Cesar* burkasto oblasten Meh, *Sancin* groteskno smešen Strunica, *Debevec* žalostno smešen klovn Sulc. Spremljal jih je še četrti muzikant-harmonikar. — *Skrbinskov* Veter, zopet v mojstrski maski, je bil mogočen v svojem nastopu. Pravljično fantastična je bila Nevihta *Marije Vere*. *Potokar* je dobro opravil *Snežaka*. *Lipah* je imenitno pogodil lokavega krčmarja. *Kukčeva* je igrala nekoliko ob stran potisnjenega Jurčka z živahnostjo in naravnostjo. Jurčkove dobre starše sta neprisljano podala *Daneš* in *Rakarjeva*, hlapca in deklo — *Plut* in *Medvedova*. Pravljična bitja, kozliček in vse ostalo je bilo na mestu.

Golia nam s svojimi pravljičnimi igrami polagoma ustvarja cel mladinski repertoar.

Uprizoritev »Jurčka« je bila nedvomen uspeh.

L. Fodor: Revna kot cerkvena miš. Veseloigra v treh dejanjih. (Prevel J. Kovič.)

Po prvem dejanju bi človek pričakoval vsaj zabavnega, če že ne duhovitega zapleta. Pa ga ni. Vsebina je puhla in banalna, nekaj operetno-židovsko-osladnega je v tem pojmovanju morale in družbe, ki ni ne komično, ne cinično, ne satirično, marveč samo — abotno.

Režiser *Sest* je skušal dati poteku živahen tempo.

Igravci so pokazali veliko dobre volje, tako *Nablocka*, ki je podala *Cerkveno miš* iskro in živahno, dalje *M. Danilova*, *Gregorin*, *Drenovec* in *Daneš*, ki je upravnega svetnika igral z zabavnim dostojanstvom. Izrazit v maski in igri je bil *Železnikov* Schünzl.

Uprizoritev »Cerkvene miši« pomeni za naš teater vkljub smehu publike markanten padec navzdol.

Vladimir Bartol.

Mariborsko gledališče.

Sezona 1931./32.

Uvodna Jonsonova komedija »Volpone« je bil močan temelj za novo sezono.

Ben Jonson sicer ne motri življenja s tisto ostro prefinjenostjo in poglobljenostjo, kakor njegov veliki sodobnik in rojak Shakespeare. Jonson ustvarja s premišljenimi abstrakcijami in namenoma gradi tipe, ki naj bodo samo nosilci njegovih idej, ne pa resnični, živi ljudje, vsled česar seveda osebe njegovih iger nujno prehajajo v sheme in šablone. Dobra stran Jonsonovega stvarjanja pa leži v njegovi demokratični in brezkompromisni naturi, ki mu nareka, da z neizprosno krutostjo in brezobzirnostjo razgalja, biča in zasmehuje vse slabosti življenja, čemur na ljubo celo neredko dopušča, da pesniško stran uklanjajo groba dejstva.

Mariborska režija (g. Jože Kovič) je to poslednje v »Volponu« še podčrtala. Različni komentariji z mimiko in gestami so tekstovne duhovitosti samo poplitvili. Poleg tega pa tudi one temeljne razlike s Shakespeare-jem ni našla ter v zvezi s tem prezrla personifikacije, kar je bilo pogrešati v igri, maskah in kostumih.

Vloge so bile razdeljene dobro. Zlasti ogoljufanega goljufa, sleparja in nenasitnega pohlepneža po zlatu, Volpona, je z duhovito premišljenostjo pogodil g. Pavle Kovič, dočim je bil njegov pretkani služabnik Mosca — g. Skrbinška — močnejši po vnanji prožnosti in okretnosti. G. Furijan (trgovec Corvino) se je odlikoval zlasti v mimiki, g. Harastović (skopuh Corbaccio) pa v glasovnem pogledu. Ženski vlogi (ga. Kraljeva in ga. Starčeva) sta za moškimi zaostajali. Njuni kostumi pa so bili nemogoči in neokusni.

Proti pričakovanju je uspela Anzengruberjeva »Strigalica« (Slaba vest) — ljudska igra povprečnega dunajskega pisca kmečkih svobodno-tendenčnih del, brez dvoma po zaslugi režiserja g. Bratka Krefta, ki je delo prvič z ljubeznijo prestavil na domačo prleška tla, kar je vso stvar osebno približalo, drugič pa s spretno roko skušal izrabiti teatersko efektne scene, zabrisati pa tehnične ohlapnosti, kar se mu je v velikem posrečilo, v malem pa še njega samega zavedlo za seboj. (Nenaravna spremljava pevskih točk, nemogoče čitanje pisma v zadnjem dejanju i. p.). Narodni kolorit, ki se je v sceni, maskah in kostumih nadvse posrečil, pa je v jezikovni strani popolnoma odpovedal. Dokler ne bomo premagali boja za knjižni jezik, bodo pač vsi eksperimenti z dialekti odveč.

Roka novega režiserja je bila tudi med igralci občutna. Nekateri so se nam pokazali v popolnoma novi luči. Tako n. pr. g. Skrbinšek, ki je z mežnarjem Podrepškom brez dvoma odigral eno svojih najboljših vlog. Ga. Udovičeva se sicer ni mogla otresti raznih operetnih razvad, a je radi svoje svežosti in vedrosti vendar ves čas stala v ospredju. Tudi pri ostalih vlogah je bilo opaziti, da so bile naštudirane z ljubeznijo.

Silva Trdina.

R A Z N O

ALI VESTE

da je voditelj in izumitelj italijanskega futurizma, Marinetti, ki je imel že nekajkrat čast omenjen biti v tej rubriki, odprl v Napoliju prvo futuristično restavraco, da bi tako čim lažje uresničil svoj zamisel.

da je prav od tistega Marinettija posnel Mussolini skoraj vso politično koncepcijo svoje stranke in fašistične države, kar se lahko prepričamo, če preberemo med futurističnimi manifesti, ki jih je izdajal Marinetti pred 20 in 15 leti, manifest italijanske futuristične stranke,

da so v teh vsesplošnih in vedno obupnejših krizah za nas pisatelje najzajemljivejša poglavja sodobnega pač literarne nagrade, spričo česar navajam,

da je prvo švedsko nagrado dobil finsko-švedski profesor Jarl Hemmer za svoj izredni roman »Gehanna«, nadaljnji obe nagradi pa dve dami: Karin Bye in Py Sorman,

da je istočasno bila prva norveška nagrada podeljena Sigurdu Christiansenu za napeto roparsko zgodbo »Dva živa in en mrtev«, drugi je bil Sigurd Hoel, tretji Peter Egge,

da je prvo dansko nagrado odnesel Johannes Buchholtz za delo »Susanne«, poleg njega pa sta prišla v poštev še Bent Sternberg in Thit Jensen,

da namerava Luigi Pirandello, čigar ime je nujno zvezano z gledališčem zadnjih petnajstih let, napisati samo še eno dramsko delo, s katerim hoče zaključiti. Za snov zadnjega dela si je izbral nekaj zadnjega: razglabljanje dveh ljudi, žene in moža, ki sta preživela uničenje življenja na tem svetu, o tem, ali naj se človeški rod iz njiju nadaljuje ali ne. Nabiralec upa, da vam bo mogel o pravem času nuditi sklep te zanimive oderske debate.

da je Paul Valéry oktobra doživel 60. rojstni dan.

da je založba Tauchnitz v Leipzigu, ki izdaja angleške tekste v izvirkih, pred kratkim prišla do številke 5000.

da Anglija kakor v politiki in drugod hodi svoja pota tudi v književnosti. Medtem ko je povsod v Evropi padlo zanimanje za pesmi, tako da jih — dobrih — skoraj nihče več ne piše, je v Angliji izšlo avgusta in septembra 47 zbirk, od teh 41 prej še ne natisnjenih, in 6 zbornikov starejše in moderne poezije.

da je v najnovejših dneh izšel pri »Nouvelle Revue Française« francoski prevod največjega in zelo značilnega povojnega filozofskega dela, ki ga je napisal Nemeč Osvald Spengler — »Untergang des Abendlandes« (Propad zapada).

da je v Franciji najmlajša književna moda zgodovina tretje republike do najmanjših in najneznatnejših podrobnosti. Izšlo je v nedavnem času več podobnih del (Sous la Troisième«, »La Troisième République de 1870 jousq'à nos jours), ki so vzbudila silno zanimanje; večje kot ga je pa imel do pred kratkim biografski roman.

da se je v Parizu zgodilo nekaj nezaslišanega, kar se pri nas morda ne bi moglo: neki pisatelj je o nekem drugem pisatelju, s katerim sta v neizprosni načelni in življenjskih nasprotstvih, napisal čudovito lep esej, ki kaže veličino in duševno silo obeh. Zgodilo se je to v tedniku Candide, v katerem je priobčil Léon Daudet, vodja znane »Action Française« ter ugledni književnik, esej o André-u Gidèu. Torej je res, da je med velikimi umetniki vendar še kaj, kar jih veže preko vseh tistih malih reči, ki majhne tako rade razdvajajo.

da so dela popolnoma neznanih pisateljev mnogokrat bolj razširjena kot pa dela, podpisana z velikimi imeni. Tako za primer, kdo bi vedel, da so v Nemčiji spomini nekega Gustava Stutzerja dosegli 86 izdaj, da je mladinska zbirka: »Sonce in dež v otroški deželi« razširjena v 321.000 izvodih, da je pisateljica Agneza Sapper (kdo je že kdaj slišal o nji?) prodala svojih romanov več kot milijon izvodov in da je celo Dolores Viesèr, koroška pisateljica, ki je zadnji čas zaslovela z romanom »Der Gurnitzer« (iz slovenske zgodovine), dosegla s svojim prvim delom »Das Singerlein«, ko je bila še popolnoma neznana, zavidno število nad 30.000 izvodov.

da je Curzio Malaparte, književni zagovornik fašizma, izdal kot svojo najnovejšo knjigo nekak priručnik za bodoče diktatorje z naslovom »Tehnika državnega udara«. Delce — ki bo gotovo našlo, sodeč po današnji modi, mnogo vnetih kupcev po vseh družabnih krogih, obravnava Bonaparteja, Lenina, Trockega, Mussolinija, Hitlerja, Kappa, Pilsudskega in Primo de Rivera — torej same zvezde. Izšlo je pa v francoščini v založbi Grasset.

Nabral Mirko Javornik.

IZ ZALOŽBE IN UREDNIŠTVA

Reviji je priložena položnica. Prosimo za nakazilo naročnine za februar. Kdor je v zaostanku še za prejšnje mesece, naj nam nakaže sedaj ves že zapadli znesek.

Če kdo kake številke revije ne prejme, je to znak, da se je na poti izgubila; ako nam to sporoči, mu pošljemo drugo.

**Kot druga redna knjiga za tekoče
poslovno leto izide**

Jenny

roman, ki ga je napisala

Sigrid Undset

Knjiga bo obsegala okoli 350 strani in bo bogata po vsebini in lepa po opremi. Izide v začetku meseca marca. Prevedel jo je urednik »Ljubljanskega zvona« Fran Albrecht.

Prejeli jo bodo najpreje tisti, ki ne bodo v zaostankih s članarino.

Priporočamo

Pravljice

rano umrlega češkega pesnika

Jiřija Wolkerja

Jiři Wolker spada po svojem naglem življenju in po prezgodnji smrti v isto vrsto z našimi pesniki: Kettejem, Murnom in Srečkom Kosovelom. To so tisti čudni cvetovi, ki se komaj razpro, pa že nenevadno hitro spregledajo stvari ter žive in delajo z naglico, kakor da slutijo, kako kratek čas jim je odmerjen za življenjsko izpoved. Jiři Wolker je šele po vojni stopil s svojimi mladimi deli pred javnost. V splošni zmedbi časa, ko se je literatura lovila za najrazličnejšimi povojnimi gesli in ni vedela kam ne kod, je on jasno in odločno zakričal v svet svojo obtožbo in potem omahnil. Ostale pa so žive njegove socialne pesmi, novele in pravljice.

Založba »Modra ptica« je predstavila tega češkega pesnika Slovincem z zbirko njegovih pravljic. Mnogi trdijo, da so to najlepše pravljice, kar jih je bilo napisanih po vojni. Prevedla jih je prof. Trdina Silva. Ilustriral pa akad. kipar France Gorše.

Knjigo je vzorno opremil arh. Ivo Spinčič in stane v platno vezana za naročnike Din 30.—, kartonirana pa Din 24.—. V knjigotrštvu pa 25 % več.

ZALOŽBA MODRA PTICA V LJUBLJANI

ima še sledeče knjige v zalogi:

- Knut Hamsun:** *Pan*, roman. Poslovenil *Rudolf Kresal*. Cena v platno vezani knjigi Din 40'— (za naše naročnike Din 30'—).
- Walter Scott:** *Ivanhoe*, roman. Prevedel *Vladimir Levstik*. Stane: broš. Din 100'—, v platno vez. Din 120'—, v polusnje vez. Din 150'— (za naše naročnike Din 75'—, 90'—, 120'—).
- A. P. Čehov:** *Anjuta*. Izbor novel. Prevedel *Josip Vidmar*. Stane: broš. Din 60'—, v platno vez. Din 80'—, v polusnje vez. Din 100'— (za naše naročnike Din 45'—, 60'—, 75'—).
- J. Glasworthy:** *Temni cvet*, ljubezenski roman. Poslovenil *Oton Župančič*. Cene kakor za Anjuto.
- P. Merimeé:** *Šentjernejska noč*, roman. Poslovenil *Oton Župančič*. Cene kakor za Anjuto.
- M. Baring:** *Daphne Adeane*, roman. Poslovenil *Stanko Leben*. Cene kakor za Anjuto.
- L. O'Flaherthy:** *Noč po izdaji*, roman. Poslovenil *Oton Župančič*. Cene kakor za Anjuto.
- Jack London:** *Dolina meseca*, roman. Poslovenil *Vladimir Levstik*. Cene kakor za Anjuto.

Vse te knjige so krasno opremljene in bodo ohranile trajno literarno vrednost. Naši naročniki jih naroče lahko tudi na daljše obroke. Kar vas zanima, naročite še danes!

Pridobivajte novih naročnikov

Čim več naročnikov,
tem lepše in večje
bodo naše publikacije

Za vsakega novega naročnika pošljemo knjižno nagrado. Nagrade so razpisane v prejšnji številki »Modre ptice«. Oglejte si jih.

Založba Modra ptica v Ljubljani.

MESTNA HRANILNICA LJUBLJANSKA

LJUBLJANA, Prešernova ul. 3
JE NAJVEČJA REGULATIVNA
HRANILNICA V JUGOSLAVIJI
ima vlog nad 480.000.000 Din

Za vse vloge jamči ljubljanska mestna občina z vsem svojim premoženjem in z davčno močjo.

Vse naložbe obrestuje kar najbolj ugodno. Posojila se dovoljujejo na posestva, menice in vrednostne papirje čim najceneje.

Za male trgovce in obrtnike ima posebno **kreditno društvo**, za pupilarne naložbe pa **sodni depozitni oddelek**. Za varčevanje mladine izdaja **domače hranilnike**, za pošiljanje denarja po pošti pa svoje **položnice**.

Telefon št. 20-16 in 26 16
Poštni čekovni račun št 10.533

Uradne ure za stranke so od 8. do 12. in pol

KLIŠEJE

vseh vrst po
fotografijah
ali risbah

izvršuje
najsolidnejše
klišarna

ST. DEU
LJUBLJANA
DALMATINOVA 13

Ako želite pogledati v temno snovanje človeških usod,
naročite knjigo

H. R. BERNDORFF: **VOHUNI**

ki smo jo prevzeli v razprodajo.

Knjiga prinaša 14 zgodb iz svetovne vohunske službe. Pisana je skozi in skozi prav izredno zanimivo in napeto, usode nastopajočih ljudi so prikazane često pretresljivo tragično.

Knjiga je dostojno opremljena, zlasti okusna je nova platnena vezava. Cena v platno vezani knjigi je D 40⁻, v polplatno D 34⁻, v mehko vezani pa D 24⁻.

Naroča se pri

Založbi Modri ptici v Ljubljani, Rimska c. 3. Tel. 31-63

TISKOVINE

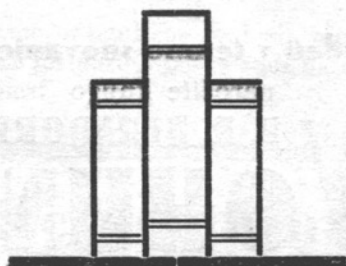
vseh vrst: trgovske, uradne, reklam-
ne, časopise, knjige, večbar-
vni tisk hitro in poceni!

TISKARNA MERKUR

LJUBLJANA, GREGORČIČEVA ŠT. 23

Tel. 25-52. Telegram: Tiskarna Merkur.

**Salda-konte — Štrace — Journale — Šolske
zvezke — Mape — Odjemalne knjžice
Risalne bloke itd.**

nudi po izredno ugodnih cenah

**Knjigoveznica
Jugoslovanske tiskarne**

v Ljubljani, Kopitarjeva ulica 6

11. nadstropje